

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

**Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy
i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie**

**ANALIZA DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZYCH
PROWADZONYCH NA TERENIE WIEJSKIM
UNIA EUROPEJSKA – POLSKA – PODREGION LEGNICKI**

**OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA
– BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE**

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Wprowadzenie

Jedną z podstaw wizji rozwoju rolnictwa w Unii Europejskiej, która w naturalny sposób kształtować będzie sytuację polskiego rolnictwa w przyszłości, jest przyjęcie europejskiego modelu rolnictwa jako długofalowej formy wytwarzania produktów rolnych i organizacji życia rolników. Jak stwierdzono w Agendzie 2000, fundamentalna różnica pomiędzy europejskim modelem i tym, jaki występuje u głównych konkurentów Europy, leży w wielofunkcyjnej naturze rolnictwa europejskiego, roli jaką ono odgrywa wobec gospodarki, środowiska i społeczeństwa oraz jaką może odgrywać w zachowaniu dziedzictwa wsi i zapewnieniu rolnikom dochodów. Rodzinne gospodarstwo rolne i wielofunkcyjność to dwie wartości, które i w przyszłości będą określać rolę i charakter rolnictwa w Europie. Wielofunkcyjność, przybierając nowe treści i formy, staje się główną strategią dla rodzin wiejskich w warunkach kurczenia się rolnictwa i zmniejszania się jego udziału w gospodarce narodowej i gospodarce wiejskiej (Adamowicz 2005).

W Europie Zachodniej tereny wiejskie przejęły wiele funkcji pozarolniczych, które pozwoliły jej mieszkańcom na zatrudnienie w innych, bardziej efektywnych działach gospodarki narodowej. W wyniku tych działań powstał europejski model rolnictwa i terenów wiejskich uwzględniający produkcję rolną, ochronę środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego. Odmienne koncepcje realizują USA i Kanada, gdzie tereny wiejskie w sensie europejskim nie istnieją, a występują głównie wielkie aglomeracje miejskie i pusty w zasadzie interior. W tych państwach nie przywiązuje się dużej wagi do zachowania historycznego dziedzictwa wsi i terenów wiejskich w znaczeniu europejskim (Otoliński, Wielecki 2003).

Europa Środkowo-Wschodnia, ze względu na obowiązujący w przeszłości system, nie uczestniczyła w naturalnym procesie przemian rolnictwa i terenów

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

wiejskich, jaki zachodził w Europie Zachodniej. W większości krajów tego regionu nastąpiła kolektywizacja, procesy industrializacji związane z migracją ludności ze wsi do miast i pogarszaniem struktur demograficznych na terenach wiejskich. W Polsce, odmiennie od większości państw regionu, mieliśmy do czynienia z kolektywizacją zaniechaną. W efekcie około 75% użytków rolnych znajdowało się w rękach rolników indywidualnych, jednak rolnictwo nie miało takich warunków do rozwoju jak w krajach wysoko rozwiniętych (Grykień 2005).

Efektom rozwijania działalności gospodarczej na obszarach wiejskich jest nie tylko tworzenie miejsc pracy, ale również aktywizacja zawodowa mieszkającej na nich ludności. Wpływająca ona na eliminację monofunkcyjności terenów wiejskich, które do tej pory związane były głównie z produkcją rolną. Proces wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich ściśle koreluje z problematyką zrównoważonego rozwoju, który polega na wkomponowaniu w przestrzeń wiejską zróżnicowanych funkcji pozarolniczych. Proces wdrażania zrównoważonego rozwoju na obszarach wiejskich wiąże się z działaniami na rzecz poszukiwania przez mieszkańców wsi alternatywnych i dodatkowych źródeł dochodu w postaci podejmowania działalności gospodarczej (Durand, Huylenbroeck 2003).

Przedsiębiorczość wiejska jest szansą dla wielu mieszkańców wsi borykających się z problemami ekonomicznymi bądź bezrobociem. Jednak jest ona działalnością wymagającą wielu inicjatyw lokalnych, szerokiego wsparcia prawnego ze strony państwa oraz pomocy ze strony samorządu lokalnego. Pomoc ta jest niestety w Polsce niewystarczająca. Ma to związek głównie z małymi dochodami własnymi gmin. Często uniemożliwia to przeznaczanie w budżetach środków na pomoc finansową dla przedsiębiorstw.

Transformacja społeczno-gospodarcza obszarów wiejskich nie uporała się do chwili obecnej z wieloma problemami. Polską wieś cechuje niski poziom rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej. Fakt ten nie sprzyja inwestowaniu na

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

obszarach wiejskich ani przez krajowych, ani przez zagranicznych inwestorów. Warunki rozwoju przedsiębiorczości wiejskiej są szczególnie trudne z powodu znacznego rozproszenia rynku oraz klientów, wysokich kosztów zaopatrzenia i słabej promocji. Ważnym elementem wpływającym negatywnie na rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich jest obok wspomnianego braku odpowiedniej infrastruktury, słabe wykształcenie ludności wiejskiej oraz ogólnie trudny dostęp do usług doradczych i informacji. Pozarolnicza działalność gospodarcza na obszarach wiejskich odbywa się głównie w małych, tzw. „rodzinnych” firmach, w których zatrudniani są przede wszystkim członkowie rodzin. Istotnym elementem mającym wpływ na polepszenie sytuacji gospodarczej terenów wiejskich, jest wspieranie rozwoju firm średnich i dużych, nowoczesnych i dobrze zorganizowanych, nastawionych na szersze rynki zbytu, a tym samym dających zatrudnienie większej liczbie osób na wsi.

Celem opracowania jest analiza aktywności gospodarczej mieszkańców terenów wiejskich Podregionu Legnickiego, w świetle uwarunkowań wynikających z Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej. Przedstawiona zostanie sytuacja polskiego rolnictwa w kontekście rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. W pracy wykorzystane zostaną wyniki badań empirycznych dotyczących osób odchodzących z rolnictwa w Podregionie Legnickim, przeprowadzonych przez firmę ARLEG w 2007 r.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich.

Pojęcie wielofunkcyjności jest definiowane i interpretowane na różne sposoby i odnosi się do różnych wymiarów. Dotyczy ono nie tylko sektora rolniczego jako działu produkcji i gospodarki, ale także rolnika i gospodarstwa domowego, wykracza poza sferę rolnictwa i odnosi się do gospodarki i obszarów wiejskich. Często wielofunkcyjność jest utożsamiana z innymi pojęciami, takimi jak dywersyfikacja (produkcji) czy wielozawodowość (wieloaktywność). Wieloaktywność jest określana jako kombinacja działalności rolniczych i nierolniczych wykonywanych przez rolników lub członków gospodarstwa domowego rolników. Innymi słowy chodzi tu o pozyskanie nierolniczych źródeł dochodu. Dywersyfikacja odnosi się natomiast do miejsca pracy i produkcji (gospodarstwo rolne, wieś, region) i oznacza poszerzenie wachlarza wytwarzanych produktów i usług na sprzedaż. Dywersyfikacja może być uzasadniona potrzebą lepszego wykorzystania czynników produkcji lub potrzebą ograniczenia ryzyka prowadzonej produkcji. Dywersyfikacja może być łączona z wielozawodowością. Wielofunkcyjność wiąże się natomiast z różnymi funkcjami poszczególnych form aktywności, jest niejako skutkiem tej aktywności. Zatem różne formy rolniczej i pozarolniczej aktywności mogą być źródłem różnorodnych funkcji, które zaspokajają potrzeby społeczne. Wielofunkcyjność może wpływać zarówno z wytwarzania produktów o charakterze towarowym, może być skutkiem różnych form aktywności, jak też wynikać z nietowarowej działalności rolników lub oddziaływań sektora rolniczego (Adamowicz 2005).

Uwarunkowania wielofunkcyjnego rozwoju terenów wiejskich można podzielić na zewnętrzne i wewnętrzne. Uwarunkowania zewnętrzne stwarzają z jednej strony szansę, możliwości działania, będące korzystnymi okolicznościami, które wieś powinna wykorzystać dla swojego rozwoju, z drugiej zaś strony mogą wiązać się z

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

zagrożeniami. Te z kolei stanowią niesprzyjające okoliczności, które jeśli nie zostaną podjęte działania zapobiegawcze, mogą hamować rozwój wsi. O sile lub słabości obszaru stanowią uwarunkowania wewnętrzne (Siekierski, Romanowska 2000).

Uwarunkowania zewnętrzne są efektem trendów rozwojowych związanych z zachodzącymi procesami społeczno-gospodarczymi. Obejmują one następujące grupy czynników:

- czynniki demograficzne, do których zaliczamy zjawiska związane z liczbą i przemieszczaniem się ludności, strukturą demograficzną i procesami demograficznymi;
- czynniki ekonomiczne, tj. kształtowanie się siły nabywczej ludności, stopień jej zadłużenia, procesy wzrostu gospodarczego, zjawiska finansowe (np. inflacja), kondycję ekonomiczną gospodarki i poszczególnych podmiotów gospodarczych oraz zjawiska strukturalne w gospodarce;
- czynniki techniczne związane z wprowadzaniem nowych technik i technologii, materiałów, systemów wytwarzania i przekazywania informacji;
- czynniki prawno-instytucjonalne, dotyczące regulacji prawnych, występowania oraz usytuowania poszczególnych instytucji w całym systemie społeczno-ekonomicznym, które wyznaczają ramy działania poszczególnym podmiotom i przedsięwzięciom;
- czynniki kulturowo-społeczne, odnoszące się do przemian modelu życia, kształtowania się systemu wartości, procesów i zjawisk o charakterze socjologicznym;
- czynniki ekologiczne, odnoszące się do racjonalnego wykorzystania zasobów, ich alokacji, ochrony i gospodarowania nimi.

Przedstawione grupy czynników zewnętrznych określają zmieniającą się w czasie rzeczywistość społeczną i ekonomiczną, która determinuje rozwój zarówno na

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

szczeblu globalnym, jak i regionalnym oraz lokalnym. Tendencje w przeobrażeniach obszarów wiejskich są bardzo silnie wzmacniane lub osłabiane przez czynniki zewnętrzne, wśród których bardzo ważną rolę odgrywa sytuacja gospodarcza kraju (stagnacja lub rozwój) oraz polityka państwa w zakresie zróżnicowania przestrzennego i rozwoju regionalnego kraju, nakierowana na zasadę efektywności lub równości (Bański 2005).

Uwarunkowania wewnętrzne, podobnie do zewnętrznych, dzielą się na pozytywne i negatywne. Do pozytywnych uwarunkowań wewnętrznych zaliczamy specjalne walory regionu. Może to być wyposażenie w infrastrukturę techniczną, występowanie zasobów naturalnych, stan środowiska przyrodniczego lub kondycja finansowa gminy. Mocne strony regionu odnoszą się zatem do szeroko rozumianych zasobów. Zalicza się również do nich aktywność i umiejętności władz lokalnych w zakresie zarządzania, tworzenia lokalnego klimatu dla przedsiębiorczości i pozyskiwania środków finansowych na realizację różnego rodzaju przedsięwzięć o charakterze publicznym oraz aktywność społeczności lokalnej.

Słabe, negatywne strony regionu wynikają z ograniczeń szeroko rozumianych zasobów oraz niedostatecznej aktywności władz i społeczności lokalnej. Przewaga słabych stron regionu zmniejsza jego zdolność do konkurencyjności z innymi regionami oraz ogranicza jego dalszy rozwój.

Uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne są motorem rozwoju na terenach wiejskich szerokiej gamy działalności. Do uwarunkowań tych zaliczamy:

1. zapotrzebowanie na rekreację, z której korzysta głównie ludność przebywająca na terenach wiejskich czasowo. Popyt ten stanowi czynnik zewnętrzny rozwoju obszarów wiejskich, powodujący poprawę warunków bytowych ludności wiejskiej;
2. zapotrzebowanie ludności wiejskiej na szeroko rozumianą obsługę. Pobudzenie, a następnie zaspokojenie tego pobytu przyczynia się do

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

- podniesienia stopy życiowej ludności miejscowej oraz powstrzymania odpływu ludności ze wsi;
3. industrializację obszarów wiejskich opartą na istniejących lub potencjalnych zasobach lokalnych (np. surowce, siła robocza) lub na zasobach zewnętrznych (np. kapitał, siła robocza);
 4. urbanizację wprowadzoną z zewnątrz, która występuje w dwojakiej formie: koncentracji przestrzennej wielofunkcyjnej obsługi ludności na terenie wsi oraz pogłębienia związków między miastem a wsią objawiającego się dojazdami do pracy do miasta ludności wiejskiej i dodatkowym dopływem dochodów na tereny wiejskie. Widoczne jest również rozszerzenie funkcji miasta w zakresie obsługi społecznej, konsumpcyjnej i produkcyjnej na obszary wiejskie.

Przedstawione tendencje powodują pojawienie się na terenach wiejskich wielu funkcji, które można podzielić na:

- funkcje ekonomiczne: produkcja rolna, produkcja leśna, rybołówstwo i rybactwo, przemysł;
- funkcje społeczno-ekonomiczne: szeroko pojęta obsługa ludności wiejskiej, rekreacja;
- funkcje ekologiczne: ochrona i poprawa jakości krajobrazowej obszaru wiejskiego.

Pojawianie się i rozwój tych nowych funkcji pozarolniczych na obszarach wiejskich może powodować tworzenie nowych miejsc pracy dla ludności odchodzącej z rolnictwa (Szczurowska, Podawca, Gworek 2005).

Wielofunkcyjność może być rozpatrywana w wąskim i poszerzonym zakresie, a więc na poziomie rolnika, gospodarstwa rolnego, rolnictwa jako sektora lub działu

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

wytwórczego czy określonego terytorium. Typowe funkcje rolnika i gospodarstwa rolnego obejmują:

- wytwarzanie produktów żywnościowych, zdrowych, odpowiadających zapotrzebowaniom i preferencjom konsumentów, warunkom przetwarzania i dystrybucji w sposób nieszkodliwy dla środowiska;
- przygotowanie produktów do sprzedaży i ich komercjalizację poprzez tradycyjne, ale i nowe, skrócone, zmodyfikowane kanały rynkowe bezpośrednio do sieci handlu detalicznego lub konsumentów;
- gospodarowanie w przestrzeni, wykorzystywanie zasobów przyrodniczych określonego terytorium dla potrzeb gospodarczych i społecznych;
- przeciwdziałanie depopulacji i dezertyfikacji;
- konserwacja oraz kształtowanie krajobrazu i udostępnianie lokalnych zasobów otwartej przestrzeni i przyrody społeczności lokalnej i przybyszom z zewnątrz;
- uczestniczenie w procesach rozwoju wsi poprzez kreowanie miejsc pracy w obrębie i poza gospodarstwami rolnymi;
- tworzenie podstaw rozwoju pozarolniczych funkcji na obszarach wiejskich, w tym budownictwa mieszkaniowego, instytucji edukacyjnych, przedsiębiorstw produkcyjnych i usługowych;
- tworzenie przestrzeni rekreacyjnej na obszarach wiejskich poprzez przystosowanie terenu i rozbudowę infrastruktury oraz bazy noclegowej i gastronomicznej dla potrzeb turystyki;
- włączanie się w proces zagospodarowania odpadów i recyklingu, zgodnie z wymogami środowiska i zasadami życia społecznego;
- zapobieganie klęskom i katastrofom żywiołowym oraz ograniczenie ryzyka i skutków ich wystąpienia poprzez tworzenie systemu ochrony przeciwpożarowej, przeciwpowodziowej i działań kontrolujących erozję;
- wkład w zachowanie dziedzictwa kulturowego i historycznego wsi.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Wiele z wymienionych funkcji przenosi się na poziom sektora rolniczego i regionu. Rolnictwo jako sektor ekonomiczny spełnia funkcje produkcyjne, środowiskowo-przestrzenne i usługowe.

Funkcje produkcyjne obejmują wytwarzanie żywności i produktów nieżywnościowych. Na tym szczeblu ważne są zarówno parametry ilościowe, jak i jakościowe, ich zróżnicowanie oraz kwestie bezpieczeństwa żywnościowego. Funkcje produkcyjne rolnictwa podyktowane są przez wymagania konsumentów jak i zmiany w agrobiznesie i systemach dystrybucji towarów. Funkcje produkcyjne niosą za sobą skutki społeczne związane z wykorzystaniem zasobów i określają miejsce i rolę rolnictwa w gospodarce narodowej.

Funkcje środowiskowo-przestrzenne dotyczą sposobu wykorzystania środowiska, jakości krajobrazu, obecności skażeń środowiskowych, ochrony przyrody i bioróżnorodności. Zakres i sposób wykorzystania ziemi, intensywność gospodarowania rolniczego, relacje między wykorzystaniem przestrzeni dla celów gospodarczych związanych z ochroną przyrody podlegają oddziaływaniu decyzji poszczególnych podmiotów gospodarczych, jak też polityki w skali centralnej, regionalnej i lokalnej.

Funkcje usługowe obejmują wkład rolnictwa w utrzymanie produktywności zasobów ziemi oraz bogactwa środowiska naturalnego i społecznego dla potrzeb rozwoju ekonomiczno-społecznego, zatrudnienia istniejących zasobów pracy, właściwego gospodarowania odpadami, a także dla zachowania równowagi między sferą środowiskową, ekonomiczną i społeczną (Adamowicz 2005).

Wytwarzanie pożądaných, szeroko rozumianých, produktów przez rolników w gospodarstwach rolnych tworzy zatem cały szereg efektów zewnętrznych, które nie znajdują wyrazu w transakcjach rynkowych. Tak więc obok towarów na rynek rolnictwo wytwarza produkty o charakterze nietowarowym, które nie mają wartości rynkowej i ceny, mają charakter dóbr publicznych. Te zewnętrzne efekty

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

gospodarowania rolniczego mogą mieć także charakter niepożądany dla otoczenia, co ma miejsce w przypadku powodowanego przez rolnictwo skażenia środowiska przez intensywne zastosowanie nawozów sztucznych czy nieracjonalne gospodarowanie odchodami (gnojowicą). Powszechnie występującą cechą wielofunkcyjności rolnictwa na wszystkich poziomach jego rozpatrywania jest sprzężenie produkcji wyrażające się we wspólnym występowaniu (wytwarzaniu) towarów i produktów nietowarowych o charakterze dóbr prywatnych i dóbr publicznych.

Decyzje w zakresie wielofunkcyjności podejmują zarówno rolnicy, członkowie wiejskich gospodarstw domowych, kierownicy różnych przedsiębiorstw agrobiznesu i instytucji działających w środowisku wiejskim, samorządy terytorialne, jak też podmioty kształtujące politykę rolną i rozwoju wsi. Wielofunkcyjność może być zatem rozpatrywana także na różnych poziomach podejmowania decyzji dotyczących strategii, polityki i operacyjnego zarządzania.

Wielofunkcyjne gospodarstwo rolne jest czymś więcej niż tylko gospodarstwem wytwarzającym sprzężoną produkcję dóbr prywatnych i dóbr publicznych. W tym sensie gospodarstwo rolne zawsze miało pewien zakres wielofunkcyjności, nawet w okresie niedoborów żywnościowych, gdy głównym celem było wytworzenie produktów rolnych na rynek, czasem kosztem negatywnego oddziaływania na środowisko. Wzrastającej produkcji na rynek towarzyszyły często negatywne efekty zewnętrzne, wynikające z nadmiernej intensyfikacji produkcji rolnej naruszającej bezwiednie równowagę środowiska przyrodniczego (Fedyszak-Radziejowska 2002).

Tereny wiejskie w Polsce są opóźnione cywilizacyjnie w stosunku do krajów Europy Zachodniej. Najważniejszym problemem stało się nadrobienie tych opóźnień i sprostanie współczesnym wyzwaniom rozwojowym. Jednak proces ten może odbywać się jedynie w myśl koncepcji zrównoważonego rozwoju. Konieczny jest kompromis między celami ekonomicznymi a ekologicznymi. Problematyka

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

zrównoważonego rozwoju zazębia się ściśle z procesem wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, który polega na wkomponowaniu w przestrzeń wiejską zróżnicowanych funkcji pozarolniczych, a więc szeroko pojętego rozwoju przedsiębiorczości. Z kolei przedsiębiorczość na obszarach wiejskich rozwija się w głębokim uzależnieniu od jej wspierania przez politykę państwa i samorządów terytorialnych.

Rozwój zrównoważony jest pojęciem definiowanym w różny sposób, zawiera, bowiem często odmienne interpretacje. Zgodnie z ustaleniami konferencji ONZ z 1992 r. w Rio de Janeiro termin ten (angielski odpowiednik „sustainable development”) oznacza „trwały i zrównoważony rozwój, tzn. taki, który zapewni zaspokojenie potrzeb współczesnego społeczeństwa bez naruszenia możliwości zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń”.

Istota zrównoważonego rozwoju zazębia się ściśle z procesem wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. Rozwój tych obszarów uzależniony jest głównie od skumulowania tam zróżnicowanej działalności pozarolniczej, która winna eliminować monofunkcyjność wsi na rzecz rozwijania się szeroko rozumianej przedsiębiorczości.

Przez przedsiębiorczość należy rozumieć dążność ludzi zarówno do działania, poszukiwania nowych rozwiązań, wprowadzania zmian w dotychczasowej działalności, wykorzystywania pojawiających się możliwości, jak i ich aktywność w poszukiwaniu dodatkowych i alternatywnych źródeł dochodu. Zróżnicowana pod względem form i liczby wiejskich podmiotów gospodarczych przedsiębiorczość, to głównie małe i średnie firmy, których działalność nabiera coraz większego znaczenia w rozwoju wielu wiejskich rejonów kraju.

Proces rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich jest w ogromnej mierze uzależniony od wspierania przez działania państwa i władze samorządowe.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Obok działań państwa istotne pole działań wspierających mają samorządy lokalne. Wspieranie przedsiębiorczości koncentruje się na:

1. realizowaniu ustawowych obowiązków świadczenia usług publicznych wynikających z katalogu poszczególnych ustaw ustroju państwa dotyczących jednostek samorządu terytorialnego;
2. właściwej polityce władz samorządowych wobec sektora przedsiębiorstw działających na terenie danej jednostki samorządu terytorialnego.

Instrumenty prawne wspierania przedsiębiorczości nie są szczegółowo zdefiniowane. Wynikają one z różnych norm zawartych w wielu aktach ustawodawczych. Wśród tych preferencyjnych narzędzi znalazły się m.in.:

- prawo do przyspieszonej amortyzacji środków trwałych;
- ulgi w podatku dochodowym dla spółek z udziałem kapitału zagranicznego prowadzących działalność gospodarczą w rejonach zagrożonych bezrobociem strukturalnym;
- ulgi podatkowe dla osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą z tytułu wykształcenia pracowników;
- prawo do odliczania od dochodu wydatków inwestycyjnych, w przypadku zatrudniania osób bezrobotnych;
- prawo (dla małych i średnich przedsiębiorstw) do poręczeń bankowych kredytów inwestycyjnych;
- preferencje przy wspieraniu z budżetu państwa restrukturyzacji przedsiębiorstw – regionalne programy restrukturyzacyjne;
- dotacje dla gmin z rezerwy celowej budżetu państwa na wydatki;
- dofinansowanie ze środków Funduszu Pracy na aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu (np. pożyczki dla bezrobotnych na podjęcie samodzielnej działalności gospodarczej);

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

- ulgi uczniowskie – ulgi podatkowe dla osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą z tytułu szkolenia uczniów.

Samorządy terytorialne w ramach obowiązującego prawa mogą stosować następujące działania wspierające przedsiębiorczość:

- stosowanie ulg podatkowych czy ułatwień w pozyskaniu lokalu lub nieruchomości;
- udzielanie gwarancji kredytowych dla jednostek podejmujących preferowane rodzaje działalności;
- wnoszenie udziałów na rzecz powstawania i rozwoju małych przedsiębiorstw, tworzenie funduszy poręczeń, inkubatorów przedsiębiorczości, parków technologicznych;
- dzierżawienie istniejących lub tworzenie obiektów produkcyjnych, handlowych, usługowych;
- zakładanie placówek badawczo-rozwojowych stymulujących procesy innowacyjne w małych przedsiębiorstwach;
- udzielanie pożyczek na sfinansowanie przedsięwzięć w sferze postępu technicznego;
- powoływanie instytucji pobudzających inicjatywy gospodarcze, w tym o charakterze semipublicznym oraz towarzystw i izb gospodarczych, instytucji wspierania inicjatyw, agencji rozwoju lokalnego i regionalnego;
- zamówienia samorządów lokalnych;
- prowadzenie przemyślanej i zorganizowanej polityki wobec inwestorów; organizacja urzędów w oparciu o zasadę kompleksowej obsługi interesanta-klienta;
- budowanie urządzeń składających się na tzw. infrastrukturę biznesu;
- tworzenie sfer aktywności gospodarczej;
- dbałość o wysoki poziom infrastruktury technicznej (drogi, komunikacja, oczyszczalnie ścieków i zagospodarowanie odpadów, kanalizacja, media);

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

- podejmowanie działań promocyjnych,
- możliwe do zastosowania na wybranych obszarach instrumenty preferencyjne dla przedsiębiorców wynikające z ustawy o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu i aktów wykonawczych tej ustawy.

Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich boryka się z różnymi problemami, dlatego tak ważne są instrumenty wspierania działalności gospodarczej ze strony samorządów (Wielewska 2006). W literaturze przedmiotu ujmowane są one w pięciu grupach zagadnień:

1. Strategie rozwoju lokalnego – rozumiane jako przejaw usystematyzowanych działań władz lokalnych w celu wspierania przedsiębiorczości (integracja środowiska lokalnego wokół procesu powstawania strategii).
2. Klimat inwestycyjny – czyli działania władz lokalnych służące stymulowaniu rozwoju i aktywności przedsiębiorstw (polityka inwestycyjna, polityka podatkowa, współpraca władz lokalnych ze środowiskiem przedsiębiorców, wspomaganie rozwoju instytucji otoczenia biznesu).
3. Szkolenia – znacząca jest aktywność władz lokalnych w zakresie organizacji i finansowania różnego typu szkoleń.
4. Sprawność instytucjonalna – opierając się na wynikach badań ogólnopolskich zasygnalizowano ważną zależność między sprawnością instytucjonalną i jej składowymi a czynnikami, które mają wpływ na rozwój przedsiębiorczości.
5. Wspieranie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw – zwrócono uwagę na rolę samorządu lokalnego w zakresie generowania popytu na lokalne usługi i produkty oraz możliwości w pobudzaniu konkurencji.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Wielofunkcyjność obszarów wiejskich w świetle Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej

Wspólna Polityka Rolna (WPR) Unii Europejskiej wyznacza cele i określa sposoby ich realizacji w dziedzinie produkcji i obrotu artykułami rolnymi, hodowlanymi i rybołówstwa, w zakresie kształtowania struktur agrarnych, ochrony środowiska, dochodowości i spraw socjalnych ludności wiejskiej.

Wspólna Polityka Rolna określa wszystkie przedsięwzięcia dotyczące sektora rolnego, podejmowane przez Unię Europejską w celu wypełnienia postanowień zapisanych w Traktatach Rzymskich w 1957 r. Elementem WPR jest wspólny, jednolity rynek rolny. Wspólny rynek oznacza, że zostają zniesione ograniczenia w handlu produktami gleby, lasu i morza wewnątrz WE. Obowiązuje zakaz stosowania barier taryfowych, ceł i parataryfowych [np. subwencje] utrudniających swobodny przepływ towarów rolnych pomiędzy krajami członkowskimi, przy zachowaniu obowiązku spełnienia wybranych norm w zakresie bezpieczeństwa żywnościowego (bariery pozataryfowe). Funkcjonują wspólne ceny, stałe kursy walutowe w obrotach towarami rolnymi, nastąpiła harmonizacja przepisów administracyjnych, fitosanitarnych, weterynaryjnych i ochrony zdrowia. Częścią składową WPR jest Polityka Strukturalna.

Podstawowe założenia Wspólnej Polityki Rolnej stanowiły, że podstawową jednostką produkcyjną w rolnictwie jest gospodarstwo rodzinne, rolnictwo jest szczególnym sektorem gospodarki unijnej, które ma zapewnić samowystarczalności WE w zakresie produktów rolnych oraz że polityka rolna wymaga osobnych regulacji prawnych (Ciamaga 1997).

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Pięć celów postawionych przed Wspólną Polityką Rolną w 1957 r. to:

1. zwiększenie produktywności rolnictwa poprzez postęp techniczny;
2. zapewnienie wyrównanego poziomu życia ludności wiejskiej poprzez podniesienie dochodów osób pracujących w rolnictwie;
3. stabilizacja rynków rolnych;
4. zagwarantowanie zaopatrzenia w żywność;
5. zapewnienie rozsądnych cen dla konsumentów.

Realizacja założonych celów WPR miała przebiegać w oparciu o trzy podstawowe zasady. Pierwsza z nich, zasada jednolitego rynku dotyczy swobodnego przepływu produktów rolnych między państwami członkowskimi. Zasada preferencji mówi o pierwszeństwie zbytu własnych produktów rolnych wytworzonych na terenie Unii Europejskiej, natomiast zasada finansowej solidarności stanowi, że finansowanie kosztów WPR ponoszą wszystkie państwa członkowskie. Zasada ta jest realizowana za pośrednictwem Europejskiego Funduszu Rolniczego Rozwoju Obszarów Wiejskich (poprzednio: Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnych).

Osiągnięciu celów WPR mają służyć:

- regulacja poszczególnych rynków rolnych;
- wsparcie finansowe dochodów rolników;
- współfinansowanie projektów inwestycyjnych i modernizacyjnych w rolnictwie i na obszarach wiejskich;
- system składowania i sprzedaży towarów rolnych;
- wspólne techniki stabilizacji wywozu lub przywozu towarów.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Regulacja i stabilizacja rynków rolnych wiązała się z wyodrębnieniem czterech typów organizacji rynku rolnego w Unii Europejskiej:

1. wewnętrznej interwencji i zewnętrznej ochrony (obejmuje 70% wspólnotowej produkcji rolnej – zboże, mięso, mleko w proszku i wina stołowe);
2. zewnętrznej ochrony bez interwencji (obejmuje 25% produkcji – drób, wina markowe, kwiaty oraz wiele gatunków owoców i warzyw);
3. dopłat do cen produktów wytworzonych (nasiona rzepaku, słonecznika, bawełny, grochu i orzeszków ziemnych);
4. innych form pomocy zwanych flate-rate, który dotyczy bardzo wąsko wyspecjalizowanych produktów – lnu, konopi, chmielu, jedwabników i nasion (Ciamaga 1997).

Po dziesięciu latach realizacji WPR próbę jej reformowania podjął w 1968 r. Sicco Mansholt, holenderski polityk, który w latach 1958-1973 pełnił funkcję komisarza ds. rolnictwa EWG, zaniepokojony szybko rosnącymi kosztami stosowania WPR jak i konfliktami z krajami trzecimi. Plan Mansholta opierał się na dwóch głównych założeniach. Pierwsze z nich stanowiło, że niezbędne jest prowadzenie w skali EWG jednolitej i konsekwentnej polityki strukturalnej (częściowe zastępowanie mechanizmów rynkowych prowadzących do wzrostu produkcji polityką strukturalną). Drugie dotyczyło zmian w dotychczas prowadzonej polityce rynkowej tj. poprawy informacji rynkowej, przywrócenia równowagi podaży i popytu na rynkach niektórych surowców rolnych (mleko, cukier, warzywa i owoce) oraz koncentracji podaży.

Plan Mansholta miał też na celu doprowadzenie do powstania większych gospodarstw rolnych jako bardziej wydajnych, sprzyjających produkcji intensywnej, przyjaznych dla rolników oraz łatwiejszych i tym samym tańszych w obsłudze technicznej. Szczegółowe rozwiązania strukturalne obejmowały m.in.: ograniczenie zatrudnienia w rolnictwie (zlikwidowanie produkcji w 5 mln gospodarstw rolnych i

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

stopniowe wycofywanie ludzi z pracy w tym sektorze), koncentrację przestrzenną gospodarstw, pomoc gospodarstwom dysponującym odpowiednim potencjałem produkcyjnym oraz ograniczenie powierzchni użytków rolnych.

Założeń Planu Mansholta nie udało się zrealizować ze względu na brak zgody członków EWG na zaproponowane działania. Uważa się, że był zbyt radykalny i śmiały jak na tak wczesny okres istnienia Wspólnej Polityki Rolnej. Jednakże ta inicjatywa zapoczątkowała proces przejmowania polityki strukturalnej w rolnictwie przez instytucje EWG. Polityka ta została zapoczątkowana uchwaleniem trzech pierwszych dyrektyw strukturalnych w 1972 r. Koncepcje tych rozwiązań zostały zaczerpnięte w znacznej części z Planu Mansholta (Adamowicz 1999).

Linia przemian strukturalnych została wyznaczona przez trzy dyrektywy: 159,160 i 161 podjęte w 1972 r. dotyczące:

- modernizacji gospodarstw tworzących system pomocy dla gospodarstw rozwojowych;
- systemu zachęt stymulujących zaprzestanie prowadzenia działalności produkcyjnej w rolnictwie przez starszych rolników;
- tworzenia różnych form informacji społeczno-ekonomicznej, podnoszenia kwalifikacji zawodowych rolników i przekwalifikowania zawodowego.

Dyrektywy 160 i 161 służyły zmniejszeniu zatrudnienia w sektorze rolnym w efekcie odchodzenia od działalności rolniczej osób starszych oraz kształcenia młodzieży wiejskiej w zawodach pozarolniczych.

Uzupełnieniem dyrektyw strukturalnych z 1972 r. w następnych latach były:

- dyrektywa 268 z 1975 r. wprowadzająca zestaw instrumentów wsparcia rozwoju rolnictwa w górach i innych obszarach o niekorzystnych warunkach naturalnych dla produkcji rolnej;

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

- rozporządzenie 355 z 1977 r. o wspólnych środkach dla polepszenia przetwórstwa i zbytu produktów rolnych,
- rozporządzenie 1360 z 1978 r. dotyczące pomocy Wspólnoty dla związków producentów rolnych (Adamowicz, Raczkowski 1999).

W latach 1985-1990 dokonano dalszych dość istotnych zmian w zakresie WPR. Należało do nich stopniowe obniżanie realnego poziomu cen ustalanych przez organy Wspólnoty na kolejne kampanie rolnicze, wprowadzenie tzw. stabilizatorów rolniczych, polegających na określeniu górnego pułapu produkcji na dany produkt, zaostrenie wymogów dotyczących jakości towarów przyjmowanych do skupu interwencyjnego oraz wprowadzanie limitów gwarantowanych interwencji i ograniczenie rocznej stopy wzrostu wydatków na finansowanie wspólnej organizacji rynków rolnych.

W ostatnich latach wieś i rolnictwo w Unii Europejskiej zmieniło się w zasadniczy sposób, głównie na skutek zmian w zakresie funkcjonowania Wspólnej Polityki Rolnej. Zmiany te obecnie w coraz w większym stopniu dotyczą wspierania rozwoju obszarów wiejskich, a w coraz mniejszym wspierania głównie polityki rynkowo-cenowej. Zmianie ulega też przedmiot oddziaływania z interwencji typu rynkowego na finansowanie subwencji bezpośrednich.

Najważniejszą właściwością WPR było wykreowanie systemu finansowania produkcji rolnej niezależnie od sytuacji na rynku, co dla producenta rolnego miało oznaczać opłacalność produkcji pod warunkiem spełniania wymogów WPR, równocześnie system dopłat i subsydiów zależny był od wielkości gospodarstwa. Im większy obszar czy produkcja zwierzęca tym wyższy był poziom gwarantowanych przez UE subsydiów. Doprowadziło to do sytuacji, w której 20% najsilniejszych gospodarstw uzyskiwało 80% środków z WPR. System ten funkcjonował w takim

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

kształcie aż do wprowadzenia w życie programu Ray'a McSharry'ego, który był wdrażany w latach 1992-1996. Główne cele Reformy McSharry'ego zakładały:

- odchodzenie od polityki podtrzymywania cen do polityki utrzymywania poziomu dochodów (płatności bezpośrednie);
- wprowadzenie ograniczeń w poziomie produkcji (system kwot produkcyjnych);
- ekstensyfikację gospodarowania mającą na celu ochronę środowiska i zmniejszenie nadwyżek rolnych;
- wprowadzenie instrumentów towarzyszących środkom WPR (programy rolnośrodowiskowe, zalesienia gruntów rolnych, renty strukturalne);
- ugruntowanie warunków trwałego i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich;
- wprowadzenie obowiązkowego systemu odłogowania gruntów;
- redystrybucję środków dla rolnictwa między większą liczbą gospodarstw;
- poprawę konkurencyjności rolnictwa Unii Europejskiej.

Obok działań rynkowych wyrażających się m.in. obniżką cen interwencyjnych, całkowitym zniesieniem cen gwarantowanych, redukcją kwot mlecznych itp., wprowadzono wiele nowych rozwiązań strukturalnych w postaci obowiązku odłogowania gruntów, bezpośrednich subwencji przeznaczonych na działalność związaną z ochroną środowiska, zalesianiem użytków rolnych i zaprzestaniem pracy w rolnictwie (Adamowicz, Raczkowski 1999).

We Wspólnej Polityce Rolnej Unii Europejskiej przyjęło się wyróżniać dwa jej podstawowe segmenty: politykę rynkowo-cenową oraz politykę strukturalną. Polityka strukturalna obejmuje swym zasięgiem w zasadzie wszystkie formy działalności gospodarczej na obszarach wiejskich i całą strukturę społeczno-gospodarczą wsi. W tym sensie można utożsamiać politykę strukturalną z polityką wiejską czy, bardziej poprawnie, z polityką rozwoju wsi. Polityka strukturalna, rozwijana w krajach Unii Europejskiej z opóźnieniem w stosunku do polityki rynkowej, w miarę upływu czasu

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

zwiększała swe znaczenie i rangę w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. W grudniu 1962 r. nastąpiło przyjęcie przez Radę Ministerialną EWG pierwszych decyzji dających formalnie początek polityce strukturalnej w ramach wspólnej polityki rolnej (Adamowicz 1999).

Do 1972 r. polityka strukturalna prowadzona była przez rządy poszczególnych krajów, które mogły się ubiegać na ten cel o środki wspierające z budżetu Wspólnoty. Pierwsza generacja pomocy strukturalnej dla rolnictwa obejmowała dwa rodzaje inicjatyw dotyczących:

- całego obszaru krajów członkowskich (środki horyzontalne);
- specyficznych obszarów wiejskich (zintegrowane programy rozwojowe).

Oddziaływanie na modernizację gospodarstw rolnych stanowiło podstawowy nurt polityki strukturalnej Wspólnoty od początku Wspólnej Polityki Rolnej do połowy lat osiemdziesiątych (Adamowicz, Raczkowski 1999). Był to początek rozdzielenia wspólnej polityki rolnej na dwa filary, czyli wsparcie produkcyjne oraz mechanizmy towarzyszące, sprzyjające wielofunkcyjności obszarów wiejskich. Podział ten uruchomiono w roku 1989 przez włączenie Sekcji Orientacji Europejskiego Funduszu Gwarancyjnego i Orientacji Rolnej (FEOGA) do Wspólnotowych Funduszy Strukturalnych.

Wydatki UE na rolnictwo są podzielone na dwie części (tak zwane filary). Pierwszy filar, który obejmuje 90% całości wydatków wspiera produkcję. Określa on politykę rynkowo-cenową (finansowanie interwencjonizmu na rynku rolnym i jego ochronę zewnętrzną, dopłaty bezpośrednie dla producentów), mającą na celu stabilizację rynku rolnego, podnoszenie produktywności i utrzymanie odpowiedniego poziomu dochodów rolników. Drugi filar obejmuje 10% całości wydatków WPR. Wspiera on rozwój obszarów wiejskich. Obejmuje działania poprawiające jakość życia mieszkańców terenów wiejskich, takie jak ochrona środowiska naturalnego i

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

lokalnych zasobów kulturowych, różnicowanie produkcji w ramach gospodarstw czy przestrzeganie określonych standardów zapewniających wyższą jakość produkowanej żywności. Właśnie ten drugi filar sprzyja rozwojowi pozarolniczych działalności na terenach wiejskich, czyli wielofunkcyjnemu ich rozwojowi (Belletti, Brunori, Marescotti, Rossi 2003).

Na szczycie berlińskim w 1999 r., ustalającym m.in. budżet UE na lata 2000-2006, przyjęto dokument „Agenda 2000”, uwzględniający nowe cele generalne Wspólnej Polityki Rolnej. Należało do nich: zredukowanie wsparcia cenowego na produkty rolne, w wyniku czego nastąpił dalszy postęp liberalizacji zasad handlu (zgodne z zaleceniami WTO); wprowadzenie zmian w programowaniu funduszy strukturalnych, związane z tzw. II filarem WPR; położenie nacisku na wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich; stworzenie lepszych warunków do gospodarowania zasobami naturalnymi na obszarach wiejskich oraz rozpropagowanie modeli środowiskowych w gospodarowaniu rolnym.

Szczyt berliński w ramach reformy budżetowej uchwalił zamrożenie realnego budżetu WPR przez następne siedem lat. Pułap budżetu WPR ustalono na 45,3 mld euro rocznie, w tym działania strukturalne stanowiły 4,6 mld euro rocznie (Oręziak 2004). Mimo tych zmian Wspólna Polityka Rolna w latach 2000-2006 pochłaniała rocznie prawie połowę całego budżetu Unii Europejskiej. Stąd konieczność dalszych zmian, które przygotowano w Luksemburgu w 2003 r. Znane są one jako Reforma Fischler’a (Franz Fischler był Komisarzem UE do spraw rolnictwa w latach 1995-2004). Podstawowe założenia Reformy Fischlera to:

- likwidacja zależności między wielkością produkcji a poziomem dopłat bezpośrednich (decoupling);
- wprowadzenie warunkowego charakteru dopłat zależnych od przyjęcia dobrych praktyk rolniczych (crosscompliance);

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

- zmniejszenie płatności do gospodarstw największych i przeznaczenie oszczędzonych tą drogą środków na rozwój wsi (modulation);
- wprowadzenie mechanizmu dyscypliny finansowej, gwarantującego stabilny poziom ogólnych wydatków rolnych w latach 2007-2013;
- wzmocnienie polityki wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich i jakości produkcji żywności (Spychalski 2005).

Reforma Fischlera miała doprowadzić do obniżenia cen żywności (skupu), przy wzroście dopłat dla rolników, co było zgodne z zaleceniami WTO. Wprowadzała ona górny limit dopłat do 300 tys. euro na jedno gospodarstwo rolne rocznie. Część pieniędzy, jakie Unia daje na dopłaty bezpośrednie, czyli na dopłaty do produkcji, miała zostać przesunięta na rozwój wsi (z filaru I do filaru II, który wzrósłby z 10% do 33%). Ponadto zakładała ona zmianę dotychczasowego systemu dopłat do produkcji tzw. standardowego, na system uproszczony, czyli dopłat do hektara powierzchni. Podstawą do wyliczenia stawki na hektar byłaby średnia z ostatnich 3 lat w danym gospodarstwie, czyli nie wszyscy rolnicy otrzymywaliby taką samą stawkę za hektar.

25 października 2007 r. Parlament Europejski wydał rezolucję, w której zaapelował do władz Unii Europejskiej o częściowe ograniczenie związanych z reformą Fischlera regulacji WPR w związku ze wzrostem cen żywności oraz ryzykiem niedoborów żywności.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Tab. 1. Liczba gospodarstw rolnych w krajach Unii Europejskiej (w tys.).

Wyszczególnienie	1990	1993	1995	1997	2000	2003	2005
UE (27 krajów)	:	:	:	:	:	15021.03	14478.60
UE (25 krajów)	:	:	:	:	:	9870.96	9687.83
UE (15 krajów)	:	:	7370.04	6989.13	6770.67	6238.96	5843.05
Belgia	85.04	76.33	70.98	67.18	61.71	54.94	51.54
Bułgaria	:	:	:	:	:	665.55	534.61
Republika Czeska	:	:	:	:	:	45.77	42.25
Dania	81.27	73.78	68.77	63.15	57.83	48.61	51.68
Niemcy	653.55	606.07	566.91	534.41	471.96	412.30	389.88
Estonia	:	:	:	:	:	36.86	27.75
Irlandia	170.58	159.37	153.42	147.83	141.53	135.62	132.67
Grecja	850.14	819.15	802.41	821.39	817.06	824.46	833.59
Hiszpania	1593.64	1383.91	1277.60	1208.26	1287.42	1140.73	1079.42
Francja	:	:	:	:	:	614.00	567.14
Włochy	2664.55	2488.39	2482.10	2315.23	2153.72	1963.82	1728.53
Cypr	:	:	:	:	:	45.20	45.17
Łotwa	:	:	:	:	140.84	126.61	128.67
Litwa	:	:	:	:	:	272.11	252.95
Luksemburg	3.95	3.40	3.18	2.98	2.81	2.45	2.45
Węgry	:	:	:	:	966.92	773.38	714.79
Malta	:	:	:	:	:	10.99	11.07
Holandia	124.80	119.72	113.20	107.92	101.55	85.50	81.83
Austria	:	:	221.75	210.11	199.47	173.77	170.64
Polska	:	:	:	:	:	2172.21	2476.47
Portugalia	598.74	489.03	450.64	416.69	415.97	359.28	323.92
Rumunia	:	:	:	:	:	4484.89	4256.15
Słowenia	:	:	:	:	86.47	77.15	77.17
Słowacja	:	:	:	:	71.04	71.74	68.49
Finlandia	:	:	100.95	91.44	81.19	74.95	70.62
Szwecja	:	:	88.83	89.58	81.41	67.89	75.81
Wielka Brytania	243.06	243.47	234.50	233.15	233.25	280.63	286.75

Źródło: EUROSTAT 2008.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Efektom prowadzonej konsekwentnie Wspólnej Polityki Rolnej była poprawa struktury agrarnej rolnictwa. Wiązała się ona ze zmniejszaniem liczby gospodarstw i zwiększaniem ich przeciętne powierzchni. Przykładowo w latach 1950-1993 liczba gospodarstw rolnych w krajach EWG spadła z 15 mln do 6,4 mln, a średnia powierzchnia gospodarstwa wzrosła z 6,8 ha do 17,8 ha. Proces ten przebiega w sposób ciągły (tab. 1). Co prawda w obecnej dekadzie w związku z rozszerzaniem Unii Europejskiej potencjał produkcyjny rolnictwa zwiększał się, ale zachowane zostały wcześniejsze priorytety w stosunku do poprawy struktury agrarnej. W efekcie w dalszym ciągu utrzymuje się tendencja do zmniejszania liczby gospodarstw rolnych oraz zwiększania się ich przeciętnej powierzchni. W latach 1995-2005 liczba gospodarstw w krajach UE-15 spadła z 7370,0 tys. do 5843,1 tys., czyli o ponad 1,5 mln (20,7%).

Procesowi zmian w strukturze agrarnej towarzyszyło zmniejszanie się liczby zatrudnionych w rolnictwie państw Unii Europejskiej. Służyły temu przede wszystkim mechanizmy zawarte w Planie Mansholta, jak również w kolejnych reformach Wspólnej Polityki Rolnej. Przykładowo w latach 1995-2005 liczba pracujących w rolnictwie UE-15 zmniejszyła się z 7263,50 tys. do 5982,91 tys. osób, czyli o 17,6% (tab. 2).

Wielofunkcyjność rolnictwa i rozwój wsi stają się kluczowymi elementami nowego modelu rozwojowego, który następuje po etapie modernizacji. Już Plan Mansholta zakładał ograniczenie zatrudnienia w rolnictwie, związane ze zlikwidowaniem produkcji w 5 mln gospodarstw rolnych, poprzez stopniowe wycofywanie ludzi z pracy w tym sektorze. Służyć temu procesowi miał system zachęt stymulujących do zaprzestania prowadzenia działalności produkcyjnej w rolnictwie przez starszych rolników oraz przekwalifikowania zawodowego. Reforma McSharry'ego rozwijała system rent strukturalnych, służących dalszemu zmniejszaniu zatrudnienia w rolnictwie. Reforma Fischler'a zakładała ponadto

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

zmniejszenie płatności do gospodarstw największych i przeznaczenie oszczędzonych tą drogą środków na rozwój wsi (modulation), nakierowany na wzrost działalności pozarolniczych. Franz Fischler programowo zakładał wzmocnienie polityki wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich.

Tab. 2. Pracujący w rolnictwie w krajach UE (w tys.).

Wyszczególnienie	1990	1993	1995	1997	2000	2003	2005
UE (27 krajów)	:	:	:	:	:	13350.38	12713.56
UE (25 krajów)	:	:	:	:	:	9860.42	9493.31
UE (15 krajów)	:	:	7263.50	7023.21	6352.69	6326.13	5982.91
Belgia	93.48	85.15	78.85	79.10	74.07	72.46	69.59
Bułgaria	:	:	:	:	:	791.56	624.66
Republika Czeska	:	:	:	:	:	166.40	151.90
Dania	95.15	104.75	104.96	97.93	66.46	60.71	60.45
Niemcy	1029.65	804.19	710.96	656.84	617.62	688.78	643.23
Estonia	:	:	:	:	:	37.52	36.90
Irlandia	249.65	239.51	218.48	202.31	168.45	161.11	152.38
Grecja	680.33	702.17	637.94	597.27	587.48	614.25	600.80
Hiszpania	1143.35	1112.10	1089.60	1098.98	1077.73	997.77	992.64
Francja	:	:	:	:	:	913.83	855.49
Włochy	1923.99	1836.69	1818.02	1798.09	1364.92	1475.98	1374.26
Cypr	:	:	:	:	:	32.20	28.66
Łotwa	:	:	:	:	145.15	140.88	137.25
Litwa	:	:	:	:	:	222.13	221.55
Luksemburg	6.28	5.80	5.33	5.04	4.45	3.96	3.99
Węgry	:	:	:	:	:	525.79	462.74
Malta	:	:	:	:	:	4.50	4.06
Holandia	225.02	224.44	210.00	208.66	205.05	186.26	173.93
Austria	:	:	187.35	177.63	181.85	175.43	166.44
Polska	:	:	:	:	:	2190.87	2273.59

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Portugalia	846.90	604.71	583.58	519.80	524.15	455.16	398.08
Rumunia	:	:	:	:	:	2699.51	2595.59
Słowenia	:	:	:	:	107.53	95.37	94.98
Słowacja	:	:	:	:	136.54	118.63	98.79
Finlandia	:	:	131.39	125.71	102.55	97.54	83.46
Szwecja	:	:	87.67	81.76	74.24	70.66	71.10
Wielka Brytania	473.67	433.90	383.98	415.99	354.32	352.22	339.08

Źródło: EUROSTAT 2008.

Kreowanie polityki rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich przynosi pozytywne rezultaty. Coraz więcej gospodarstw rolnych czerpie część swoich dochodów z prowadzenia działalności pozarolniczej. W okresie zaledwie dwóch lat liczba takich gospodarstw w UE-27 zwiększyła się o prawie 100%. Z kolei rozwój funkcji pozarolniczych w ramach gospodarstw rolnych sprzyja powstawaniu na obszarach wiejskich nowych, pozarolniczych miejsc pracy (tab. 3).

W niektórych państwach proces wielofunkcyjności rolnictwa jest bardzo zaawansowany. W Finlandii aż 29% gospodarstw rolnych obok podstawowej funkcji rolniczej prowadzi działalność w obrębie innych sekcji gospodarki narodowej. We Francji tymi pozarolniczymi działalnościami zajmuje się co czwarte gospodarstwo rolne, w Wielkiej Brytanii 24,0% gospodarstw, w Niemczech i Holandii po 22,5% gospodarstw, w Rumunii 22,1% gospodarstw a w Austrii 21,4% gospodarstw. W Polsce ich liczba w świetle danych EUROSTATu zwiększyła się w latach 2003-2005 z 3,3% do 5,4%.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Tab. 3. Udział gospodarstw rolnych prowadzących działalność pozarolniczą w krajach UE (w %).

Wyszczególnienie	2000	2003	2005
UE (27 krajów)	:	6.2	12.0
UE (25 krajów)	:	7.3	8.1
UE (15 krajów)	:	8.7	10.0
Belgia	3.1	3.8	4.2
Bułgaria	:	4.1	2.1
Republika Czeska	:	8.1	10.7
Dania	11.6	14.3	18.3
Niemcy	:	19.4	22.5
Estonia	:	7.5	6.8
Irlandia	3.6	4.8	4.4
Grecja	1.4	1.3	1.7
Hiszpania	:	2.3	3.2
Francja	:	24.7	25.0
Włochy	8.8	4.6	6.1
Cypr	:	6.1	5.6
Łotwa	10.2	:	8.5
Litwa	:	1.7	1.0
Luksemburg	7.5	11.0	14.7
Węgry	4.7	11.2	5.1
Malta	:	4.0	4.3
Holandia	2.9	29.7	22.5
Austria	16.7	18.7	21.4
Polska	:	3.3	5.4
Portugalia	8.1	9.9	9.0
Rumunia	:	4.2	22.1
Słowenia	4.6	3.7	4.1
Słowacja	3.4	3.9	2.4
Finlandia	21.4	25.3	29.0
Szwecja	7.0	12.8	13.1
Wielka Brytania	19.3	16.3	24.0

Źródło: EUROSTAT 2008.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Wielofunkcyjność i rozwój przedsiębiorczości na wsi stają się nową koncepcją, według której powinno rozwijać się rolnictwo europejskie. Upatruje się w nich możliwości wypracowania i zastosowania nowych innowacyjnych metod produkcji, zarówno na szczeblu rolnictwa jak i przedsiębiorstw, przy zahamowaniu wzrostu kosztów. Głównym celem wielofunkcyjnego rozwoju terenów wiejskich jest niezmiennie poprawa warunków życia i pracy rodzin żyjących na wsi. Akceleratorem rozwoju może stać się modernizacja lub budowa nowej infrastruktury ekonomiczno-społecznej na wsi, co przyśpiesza rozwój pozarolniczych działalności zwiększając liczbę nowych miejsc pracy (Malinowski 2006).

Rozwój działalności pozarolniczej należy postrzegać jako siłę napędową rozwoju ekonomicznego, stwarzającego szansę na przechodzenie ludności rolniczej do pracy poza rolnictwem, bądź na wiązanie pozarolniczych form zatrudnienia z pracą na roli. Sprzyjać ma temu celowi modelowe gospodarstwo rolne w UE, które powinno opierać się na rodzinnym gospodarstwie rolnym. Ma ono świadczyć usługi wykraczające poza sferę produkcji żywności i wspierać środowisko naturalne na obszarze gospodarstwa. Rolnicy prowadzący takie modelowe gospodarstwo powinni chronić przestrzeń ekologiczną, walory środowiska przyrodniczego i zasoby kultury lokalnej. Z kolei różnicowanie działalności rolnej jako źródła dochodu i zatrudnienia ma stabilizować region wiejski (Herrmann, Seeland, Zimmermann, 2002).

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Rozwój pozarolniczych działalności gospodarczych na terenach wiejskich w Polsce

Tradycyjny rozwój wsi, utożsamiany głównie z rozwojem sektora rolnego dającego zatrudnienie przeważającej liczbie jej mieszkańców, przechodzi powoli do historii. Przyszłość obszarów wiejskich w Polsce będzie zależała w coraz większym stopniu od ich wielofunkcyjnego rozwoju. Współczesna wieś nie może egzystować w oparciu tylko i wyłącznie o produkcję rolną. W obliczu jej agrarnego przeludnienia konieczny jest rozwój przemysłu, w tym modernizacja przemysłu rolno-spożywczego oraz rozpowszechnienie szeroko rozumianych usług. Wyzwaniem dla wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich jest obecnie konieczność dostosowania się polskiej wsi i polskiego rolnictwa do uwarunkowań wynikających z Wspólnej Polityki Rolnej (Grykień 2006).

Realizacja wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich napotyka jednak w Polsce na liczne bariery, do których należy zaliczyć:

- pojawienie się na wsi znacznego bezrobocia, zarówno rejestrowanego, jak i ukrytego;
- trudności w zgromadzeniu funduszy pieniężnych pochodzących ze środków własnych lub pożyczonych, potrzebnych do uruchomienia i prowadzenia zyskowej działalności gospodarczej;
- niedorozwój infrastruktury w sferze lokalnej, który może być czynnikiem zniechęcającym inwestorów;
- niedobór osób z kwalifikacjami umożliwiającymi podejmowanie zróżnicowanej działalności gospodarczej, co wiąże się z tradycyjną strukturą społeczno-zawodową, której trzon stanowią rolnicy oraz ludność zajmująca się prostymi zawodami nierolniczymi, jednak najczęściej związanymi z rolnictwem;

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

- mała mobilność ludności rolniczej;
- niedorozwój małych miast, które mogłyby odegrać znaczną rolę na rynku pracy poprzez tworzenie nowych miejsc pracy dla ludności z okolicznych terenów;
- przewaga postaw zachowawczych, związanych również z powolnym akceptowaniem tego co nowe oraz brakiem wiary we własne siły.

W 2006 r. na terenach wiejskich w Polsce mieszkało 14756,6 tys. ludności, co stanowiło 38,7% ogółu mieszkańców kraju. O ile liczba mieszkańców Polski zmniejszyła się w latach 2000-2006 o 128,5 tys. osób, to na obszarach wiejskich odnotowano jej wzrost w tym samym czasie o 172,9 tys. (Rocznik Statystyczny RP 2007). Jest to w dużej mierze efektem procesów urbanizacyjnych, które wkroczyły w fazę dezurbanizacji. Wiąże się ona z coraz częstszym przenoszeniem się ludności miejskiej na obszary podmiejskie.

W 2005 r. w gospodarstwach rolnych pracowało ponad 5,1 mln osób, w tym około 5 mln osób stanowiło rodzinną siłę roboczą w gospodarstwach indywidualnych. Zdecydowana większość (86%) użytkowników i członków ich gospodarstw domowych pracowała w niepełnym wymiarze czasu pracy. Zaledwie 14% omawianych osób przepracowało liczbę godzin odpowiadającą pracy pełnoetatowej. Większość osób stanowiących rodzinną siłę roboczą – 65,7% - pracowało wyłącznie w swoim gospodarstwie rolnym, 5,6% - głównie w swoim gospodarstwie i dodatkowo poza gospodarstwem, a 28,7% - głównie poza gospodarstwem i dodatkowo w swoim gospodarstwie rolnym (Charakterystyka... 2006).

Obok dochodów z działalności rolniczej gospodarstwa domowe użytkowników gospodarstw rolnych uzyskiwały dochody z następujących źródeł: z emerytur i rent – 42,8% ogółu omawianych gospodarstw domowych, z pracy najemnej – 41,5%, z działalności pozarolniczej – 8,4% i z innych niezarobkowych źródeł poza emeryturą i rentą – 4,4%. Działalność rolnicza była głównym źródłem utrzymania jedynie dla

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

niespełna 27% gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego. Praca najemna była głównym źródłem dochodów dla blisko 30% omawianych gospodarstw, emerytury i renty dla ponad 27%, a działalność pozarolnicza zaledwie dla niespełna 5% ogółu gospodarstw domowych (Charakterystyka... 2006).

W badaniach empirycznych przeprowadzonych w wybranych powiatach woj. dolnośląskiego, jedynie 6% respondentów stwierdziło, że nie ma problemów finansowych, a 35%, że pieniędzy wystarcza im na wszystko przy oszczędnym nimi gospodarowaniu. Prawie 60% osób krytycznie określiło swoją sytuację finansową (Osoby odchodzące z rolnictwa... 2007).

Czynnikami hamującym odchodzenie od pracy w rolnictwie jest m.in. możliwość ubezpieczenia w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Rolniczego na bardzo korzystnych zasadach. Powoduje to, że mimo zmniejszania się liczby osób wykonujących zawody rolnicze, do systemu KRUS przenikają nowe osoby, które powiększają rzesze pracowników wykazywanych w statystykach jako osoby pracujące w sektorze rolnym.

W 2006 r. na obszarach wiejskich zarejestrowano 1004,6 tys. bezrobotnych i było to o 175,6 tys. mniej w porównaniu do 2000 r. Bezrobotni zarejestrowani na obszarach wiejskich w 2006 r. stanowili 43,5% ogółu bezrobotnych zarejestrowanych w Polsce. Ponieważ ludność mieszkająca na obszarach wiejskich stanowi 38,7% całej populacji mieszkańców naszego kraju oznacza to, że poziom bezrobocia na wsi jest wyższy niż w miastach (Rocznik statystyczny rolnictwa... 2007).

W 2005 r. działalność gospodarczą w Polsce prowadziło 2776,5 tys. osób, z czego na tereny miejskie przypadało 2087,6 tys. osób, a na obszary wiejskie 688,9 tys. osób (tab. 4). W stosunku do roku 2000 liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w Polsce zwiększyła się o 275,5 tys. osób, a na terenach wiejskich o 86,6 tys. osób.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Tab. 4. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą w Polsce w 2000 i 2005 roku.

Wyszczególnienie	Rok	Razem (w tys.)	Na 1000 mieszkańców
Polska	2000	2501	65,4
	2005	2776,5	72,8
Obszary miejskie	2000	1898,7	80,2
	2005	2087,6	89,1
Obszary wiejskie	2000	602,3	41,3
	2005	688,9	46,8

Źródło: Charakterystyka..., GUS, 2007.

Spośród wszystkich osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w 2005 r. zarejestrowanych w rejestrze REGON, 24,8% prowadziło ją na obszarach wiejskich. Pięć lat wcześniej, w roku 2000 wskaźnik ten wynosił 24,1%, co wskazuje na powolny wzrost udziału podmiotów gospodarczych działających na obszarach wiejskich. Wśród osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w 2005 r. zdecydowaną większość (98,4%) stanowiły osoby fizyczne zatrudniające do 9 osób. W porównaniu do 2000 r., w skali kraju oraz prawie wszystkich województw, odnotowano wzrost liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na obszarach wiejskich.

Liczna podmiotów gospodarczych osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w Polsce w przeliczeniu na 1000 mieszkańców jest na terenach wiejskich (46,8) zdecydowanie niższa, niż na obszarze miast (89,1).

Zważywszy na fakt, że obszary wiejskie zajmują ponad 90% powierzchni kraju i zamieszkuje je prawie 40% ogółu ludności, należy uznać, że liczba podmiotów gospodarczych na wsi była i jest w dalszym ciągu niewielka. Najwięcej podmiotów funkcjonowało na terenach wiejskich wokół dużych miast (np. Warszawy, Krakowa, Poznania, Wrocławia). Najmniejsze nasycenie podmiotami gospodarczymi w skali kraju występuje wzdłuż jego wschodniej granicy (Poczta, Przezbórska 2002).

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Tab. 5. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą w Polsce w 2000 i 2005 roku, nowo zarejestrowane i wyrejestrowane ze zbioru REGON

Wyszczególnienie	Rok	Nowo zarejestrowane	Wyrejestrowane
Polska	2000	256,9	134,3
	2005	222,6	199
Obszary miejskie	2000	188,2	103,5
	2005	161,1	149,7
Obszary wiejskie	2000	68,7	30,7
	2005	61,5	49,3

Źródło: Charakterystyka..., GUS, 2007.

Dane zawarte w tabeli 5 wskazują, że dynamika tworzenia nowych podmiotów słabnie. W Polsce w 2000 r. zarejestrowano ich 256,9 tys., natomiast w 2005 r. 222,6 tys., czyli o 34,3 tys. mniej. Podobne tendencje spadkowe obserwujemy zarówno na terenach miejskich jak i na obszarach wiejskich.

Koncentracja pozarolniczej działalności gospodarczej na obszarach w sąsiedztwie miast wynika z lepszego ich wyposażenia w infrastrukturę techniczną oraz korzystniejszej struktury wykształcenia ludności. Ponadto wielu inwestorów przenosi swoją działalność na tereny wiejskie przede wszystkim ze względu na dużo niższe ceny gruntów. W efekcie liczba podmiotów, np. z sektora usług, w przeliczeniu na 10 tys. osób w wieku produkcyjnym wynosiła w 2001 r. na terenie gmin wiejskich 910, a na terenie gmin miejsko-wiejskich 1205 (Bański 2006).

Dostępny limit środków finansowych z Sektorowego Programu Operacyjnego (SPO) „Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich w latach 2004-2006” wynosił 6876,86 mln zł, z czego z Unii Europejskiej pochodziło 4596,49 mln zł. W ramach tej kwoty na inwestycje w gospodarstwach rolnych przewidziano 2326,86 mln zł, na ułatwienie startu młodym

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

rolnikom 708,60 mln zł, na szkolenia 77,07 mln zł oraz na wsparcie doradztwa rolniczego 185,46 mln zł.

Zawarte zostały umowy związane z decyzjami o dofinansowaniu projektów na sumę 6615,90 mln zł. Z kwoty tej na inwestycje w gospodarstwach rolnych przypadło 2257,68 mln zł, na ułatwienie startu młodym rolnikom 707,55 mln zł, na szkolenia 32,80 mln zł oraz na wsparcie doradztwa rolniczego 167,79 mln zł. Stopień wykorzystania środków dostępnych w ramach SPO jest wysoki. W najmniejszym stopniu zostały zagospodarowane pieniądze przewidziane na szkolenia (Rocznik statystyczny rolnictwa... 2007). Koreluje to z wynikami badań w woj. dolnośląskim, które wykazały, że możliwość szkoleń umożliwiających przekwalifikowanie zawodowe jest niska wśród rolników. Nigdy o takich szkoleniach nie słyszało 36% badanych rolników, natomiast systematyczne informacje o szkoleniach docierały do 17% osób (Osoby odchodzące z rolnictwa... 2007).

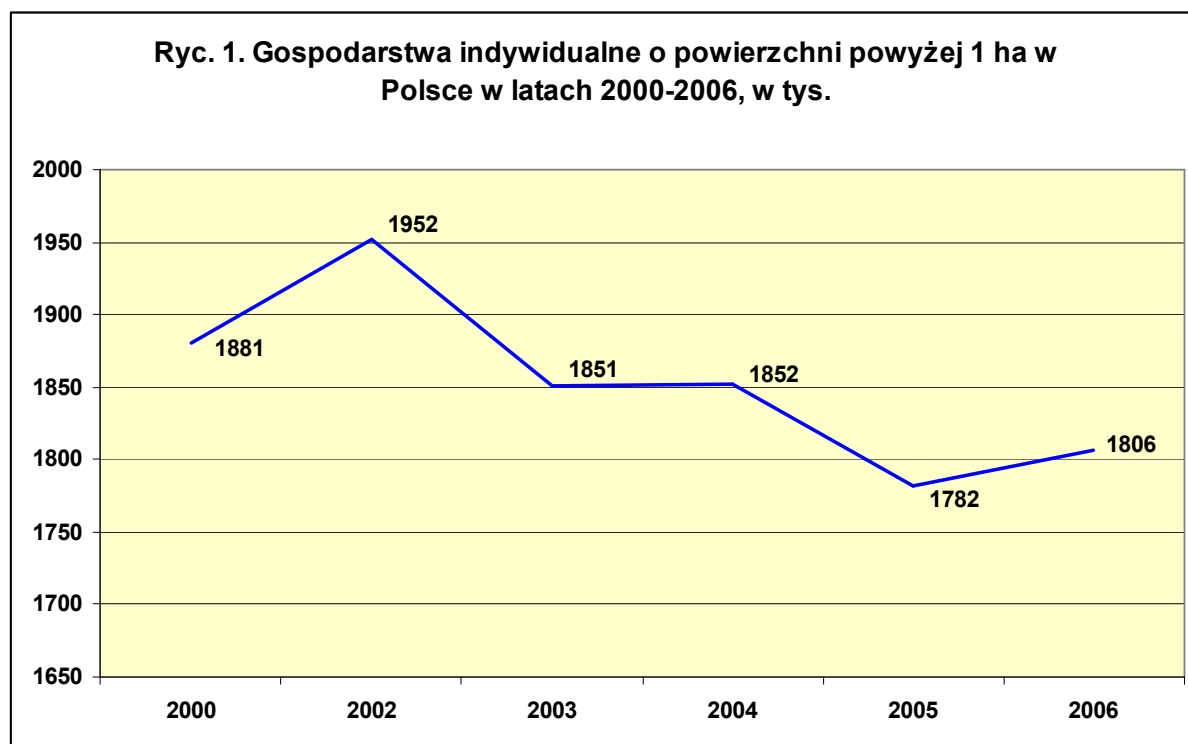
Idea wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich pozwala na uczynienie ze słabych stron naszego rolnictwa jego mocnych atutów. Z przyrodniczego punktu widzenia dotyczy to takich dziedzin, jak różnorodność biologiczna obszarów użytkowanych rolniczo czy stan zachowania półnaturalnych krajobrazów. Przeważająca większość cech uznawanych za silne strony naszych obszarów wiejskich dotyczy właśnie stanu środowiska przyrodniczego. Może służyć to dynamicznemu rozwojowi na terenie Polski rolnictwa ekologicznego i agroturystyki, jako istotnych działalności na terenach wiejskich (Grykień 1997).

Jednocześnie mając na względzie zrównoważony rozwój obszarów wiejskich oraz gospodarstw rolnych, można zauważyć wiele niekorzystnych zjawisk jak np. erozja gruntów, zanieczyszczenia wód powierzchniowych i podziemnych czy występowanie gruntów odłogowanych. Jednakże wdrażanie instrumentów w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich, w tym wsparcie obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania, wpieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

poprawy dobrostanu zwierząt, zalesiania gruntów rolnych oraz dostosowania gospodarstw do standardów Unii Europejskiej, może skutecznie przyczynić się do zmniejszenia niekorzystnego oddziaływania produkcji rolniczej na środowisko naturalne (Pomianek I., Pomianek B., 2004).

Źródło: Rolnictwo..., GUS, 2007.

Instrumenty Wspólnej Polityki Rolnej mają na celu poprawę struktury agrarnej gospodarstw rolnych, co ma w konsekwencji prowadzić do polepszenia ich wyników ekonomicznych. Wyrazem tego procesu jest przedstawiony w poprzednim rozdziale spadek liczby gospodarstw rolnych w państwach UE. W Polsce jednak proces ten nie przebiega w całkowitej zgodności z założeniami polityki rolnej. Obserwujemy w nim spore fluktuacje. Przeważająca tendencja spadkowa jest co pewien okres

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

przerywana wzrostem liczby gospodarstw (ryc. 1). Według B. Głębockiego (2002) duży wpływ na ten stan rzeczy wywarła nowelizacja Kodeksu Cywilnego z 28 lipca 1990 r., która dopuszczała pełną swobodę dzielenia gospodarstwa rolnego na mniejsze części. Spowodowało to, że na niektórych terenach kraju, szczególnie cechujących się od wielu dziesiątek lat silnym rozdrobnieniem gospodarstw rolnych, proces ten nabrał patologicznego charakteru. Dzielenie gospodarstw związane było często ze zmianą dotychczasowego użytkowania. Grunty rolne zamieniane były na działki budowlane, rekreacyjne i inne, które przeznaczano do sprzedaży. W okresie od 1990 r. do 2006 r. powierzchnia użytków rolnych w Polsce zmniejszyła się z 18,5 mln ha do 16,0 mln ha (Rocznik Statystyczny RP 2007).

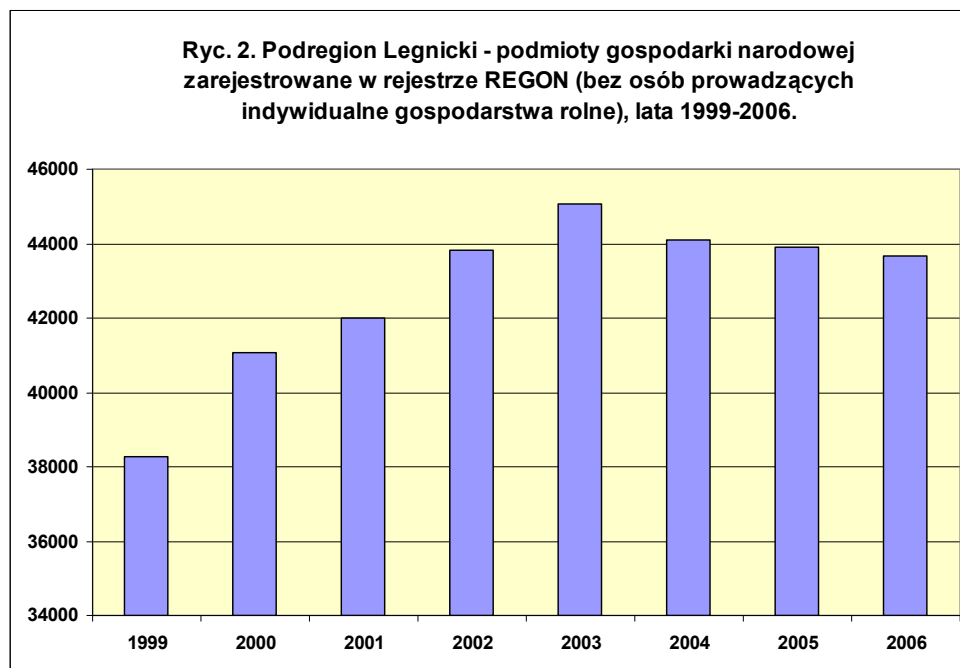
Wyniki przeprowadzonych badań (Osoby odchodzące z rolnictwa... 2007) wskazują, że najmniejszą chęć rezygnacji z pracy w rolnictwie deklarowali właściciele najmniejszych gospodarstw, do 1 ha użytków rolnych. Należy to wiązać z tradycyjnym przywiązaniem do ziemi oraz funkcją samozaopatrzeniową tych gospodarstw. Możliwość wytwarzania żywności na własne potrzeby będzie stanowić o trwałości tych właśnie gospodarstw, opartych na bardzo niewielkich powierzchniach gruntów rolniczych.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Działalności gospodarcze prowadzone na obszarach wiejskich Podregionu Legnickiego

Przejawem aktywności ekonomicznej mieszkańców podregionu jest rozwój podmiotów gospodarczych na jego terenie. Liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON na 10 tys. ludności wynosiła w 2006 r. dla Polski 954. Wartość tego wskaźnika dla wszystkich powiatów Podregionu Legnickiego, z wyjątkiem miasta na prawach powiatu Legnicy, była niższa od średniej dla kraju. Najgorzej sytuacja kształtowała się w powiecie górowskim, w którym na 10 tys. mieszkańców przypadało 640 podmiotów gospodarczych (Powiaty... 2007).

Źródło: Roczniki Statystyczne Województwa Dolnośląskiego, t. 2. Podregiony, gminy, powiaty, US, Wrocław.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

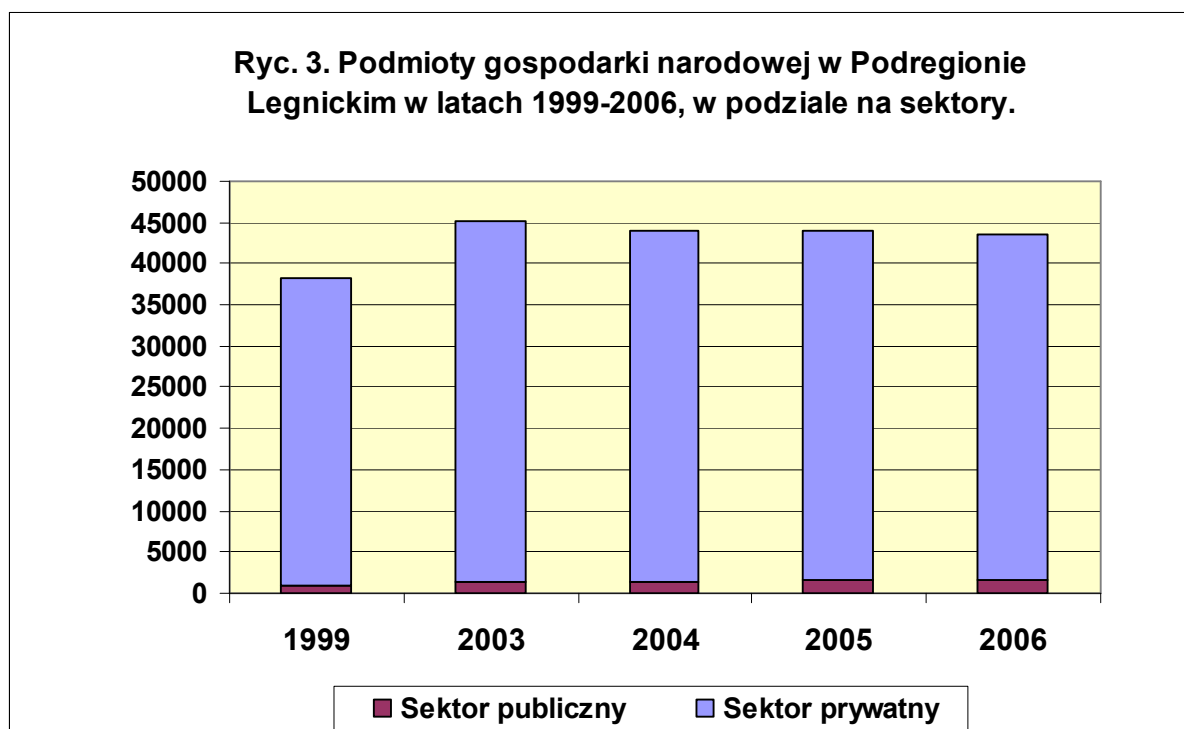
Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON w Podregionie Legnickim, bez osób prowadzących indywidualne gospodarstwa rolne, wynosiła w 2006 r. 43663. W stosunku do powstania podregionu w 1999 r., w którym było ich 38289, zwiększyła się ona o 5374 podmioty (ryc. 2). Na wykresie prezentującym zmiany liczby podmiotów wyraźnie zaznaczają się dwie tendencje – znacznego wzrostu ich liczby do końca 2003 r. i powolnego ich spadku od roku 2004. W maju 2004 r. Polska stała się członkiem Unii Europejskiej i powyższe zmiany w ilości podmiotów gospodarczych można tłumaczyć tym właśnie wydarzeniem. Możliwość swobodnego wyjazdu do wielu państw UE spowodowała, że część osób prowadzących działalność gospodarczą wyrejestrowała ją i wyjechała z kraju. W badaniach przeprowadzonych w woj. dolnośląskim tylko 9% respondentów zadeklarowało możliwość wyjazdu do pracy za granicę. Wydaje się, że osoby najbardziej mobilne i kreatywne wyjechały z kraju wcześniej i zainteresowanie emigracją na tle ekonomicznym słabnie (Osoby odchodzące z rolnictwa... 2007).

W gospodarce Podregionu Legnickiego, podobnie jak w całym kraju, dominują podmioty należące do sektora prywatnego. Liczba podmiotów gospodarczych należących do sektora publicznego zwiększyła się w latach 1999-2006 z 913 do 1641. Ich udział wynosił odpowiednio 2,4% w roku 1999 i 3,8% w 2006 r. (ryc. 3).

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

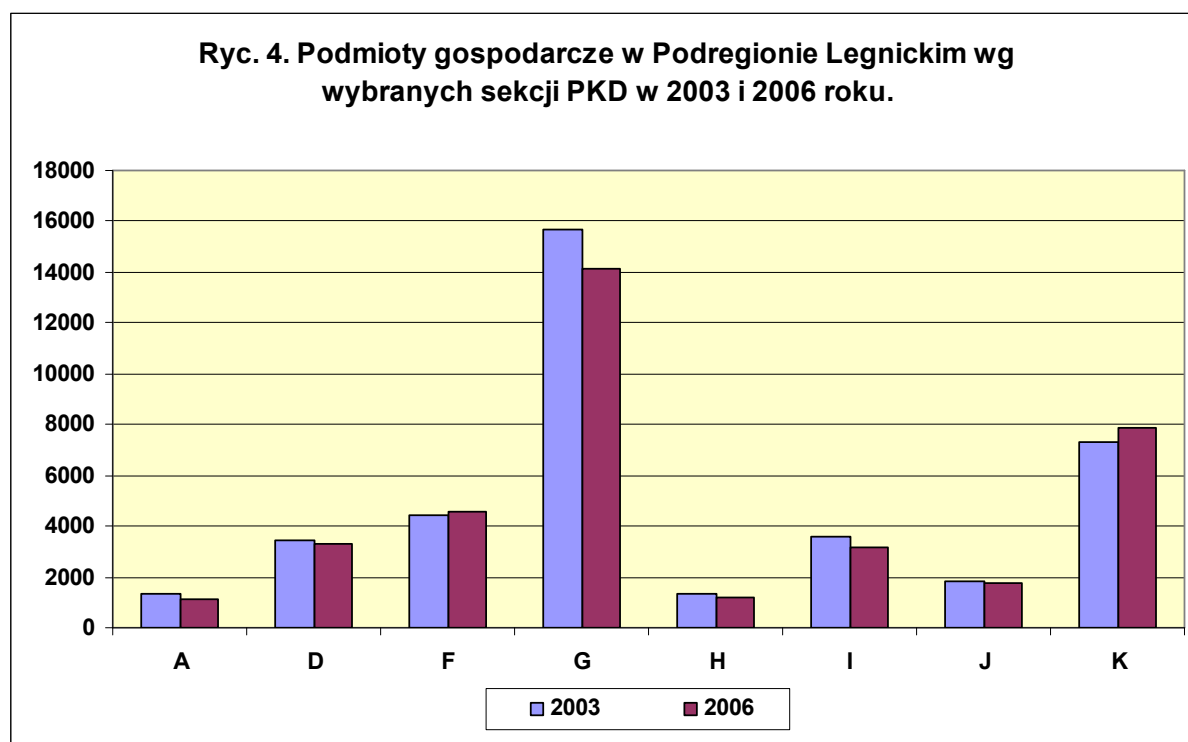
Źródło: Roczniki Statystyczne Województwa Dolnośląskiego, t. 2. Podregiony, gminy, powiaty, US, Wrocław.

Najwięcej podmiotów gospodarczych w Podregionie Legnickim, zarówno w 2003 jak i 2006 r. należało do sekcji G, obejmującej handel hurtowy i detaliczny, naprawę pojazdów samochodowych i motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego (Ryc. 4). W 2003 r. było ich 15663 i ich liczba zmniejszyła się do 14149 w roku 2006, czyli aż o 9,7%. W sekcji tej odnotowano największy spadek liczby podmiotów gospodarczych w okresie zaledwie 4 lat. Zdecydowanie dominowały w tej sekcji sklepy i działalność związana z handlem, chociaż znaczny był również udział warsztatów samochodowych. Drugą pod względem liczebności podmiotów gospodarczych była sekcja K, obejmująca obsługę nieruchomości, wynajem i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej. W sekcji tej odnotowano wzrost ilości podmiotów gospodarczych z 7323 w roku 2003 do 7896 w 2006 r., czyli

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

o 573 podmioty (7,8%). Te dwie sekcje związane z handlem i obsługą nieruchomości (G i K) zdecydowanie dominują pod względem ilości podmiotów.

Źródło: Roczniki Statystyczne Województwa Dolnośląskiego, t. 2. Podregiony, gminy, powiaty, US, Wrocław.

Na zbliżonym poziomie kształtuje się liczba podmiotów gospodarczych związanych z budownictwem (sekcja F), przemysłem (sekcja D) prawie w całości reprezentowanym przez przetwórstwo przemysłowe oraz transportem, gospodarką magazynową i łącznością (sekcja I). Budownictwem w 2003 r. zajmowało się 4420 firm i ich liczba wzrosła w roku 2006 do 4563 (o 3,2%). W dwóch pozostałych sekcjach D oraz I odnotowano spadek liczby podmiotów gospodarczych. W

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

działalności przemysłowej ich liczba zmniejszyła się z 3480 w 2003 r. do 3291 w roku 2006 (o 5,4%), natomiast w sekcji transport, gospodarka magazynowa i łączność liczba podmiotów wynosiła w 2003 r. 3577 i spadła do 3151 w roku 2006 (aż o 12,0%).

Trzecią grupę stanowią sekcje A, H i J, w których liczba działających firm nie przekracza 2 tysięcy. Ponadto ich cechą wspólną jest fakt, że w analizowanym okresie nastąpił w nich spadek liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych. W przypadku rolnictwa, łowiectwa i leśnictwa (sekcja A), mała liczba podmiotów gospodarczych jest efektem tego, że w opracowaniach publikowanych przez Główny Urząd Statystyczny w Warszawie oraz Urząd Statystyczny we Wrocławiu w sekcji tej nie uwzględnia się osób prowadzących indywidualne gospodarstwa rolne. Liczba podmiotów gospodarczych związanych z rolnictwem spadła z 1355 w 2003 r. do 1152 w roku 2006 (o 15%). Ilość hoteli i restauracji (sekcja H), zmniejszyła się z 1321 w 2003 r. do 1218 w roku 2006 (o 7,8%). W obejmującej pośrednictwo finansowe sekcji J liczba firm w 2003 r. wynosiła 1833, natomiast w 2006 r. 1732. W sekcji tej ubyło 101 podmiotów (5,5%).

W oparciu o dostępne dane statystyczne można stwierdzić niepokojące zjawiska dotyczące niskiego poziomu przedsiębiorczości mieszkańców Podregionu Legnickiego. Potwierdzają to wyniki badań (Osoby odchodzące z rolnictwa... 2007). Na pytanie, w jaki sposób wykorzystaliby respondenci dodatkowe środki finansowe, tylko 4% odpowiedziało, że przeznaczyłoby je na założenie własnej firmy. Niezła sytuacja gospodarcza analizowanego obszaru kreowana jest głównie przez duże i prężne przedsiębiorstwa. Składają się na nią działalność Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego oraz Legnickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Natomiast aktywność ekonomiczna analizowana przez pryzmat osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą wydaje się niewystarczająca. Świadczy o tym liczba podmiotów gospodarczych przypadających na 1 tys. mieszkańców, która jest niższa

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

niż przeciętnie w Polsce. Niekorzystnym zjawiskiem jest również spadek liczby podmiotów gospodarczych w ostatnich latach.

Należy równocześnie pamiętać, że powstawanie nowych podmiotów gospodarczych wiąże się często z przeznaczaniem gruntów rolniczych na cele nierolnicze. Na obszarze Podregionu Legnickiego występuje już duży udział terenów przemysłowych: 7584 ha w miastach i 4974 ha na wsiach. Zajmują one 2,6% powierzchni ogólnej powiatu lubińskiego, 1,8% powiatu polkowickiego oraz 1,8% powiatu głogowskiego (Grykień 2005).

Analiza dotycząca działalności pozarolniczych gospodarstw wiejskich Podregionu Legnickiego oparta jest na wynikach Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 r., który był częścią składową przeprowadzonego wtedy Spisu Powszechnego. Spis ten dostarczył unikatowych informacji o prowadzeniu działalności pozarolniczej przez gospodarstwa rolne, które zostały udostępnione przez GUS w ramach zeszytów gminnych „Podstawowe informacje ze spisów powszechnych gmin”. Niestety tak szczegółowe badania nie są przeprowadzane systematycznie.

Powszechny Spis Rolny wykazał istnienie na obszarze Podregionu Legnickiego 26545 gospodarstw rolnych. Największa ich liczba znajdowała się w powiecie legnickim i wynosiła 5961, natomiast najmniejsza ilość gospodarstw rolnych zlokalizowana była na terenie powiatu głogowskiego (2950) oraz Legnicy - miasta na prawach powiatu, w którym było 299 gospodarstw rolnych.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Tab. 6. Gospodarstwa rolne według siedziby gospodarstwa w Podregionie Legnickim według powiatów, PSR 2002.

Powiat	Gospodarstwa rolne ogółem	Gospodarstwa indywidualne	Pozostałe gospodarstwa
głogowski	2950	2931	19
górowski	3869	3855	14
legnicki	5961	5940	21
lubiński	4359	4342	17
polkowicki	4516	4498	18
wołowski	4591	4572	19
Legnica	299	297	2
Razem	26545	26435	110

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002, GUS.

Jak wskazują dane zawarte w tabeli 6 wśród gospodarstw rolnych zdecydowanie dominują indywidualne gospodarstwa rolne. Jest to odbiciem sytuacji w rolnictwie polskim, w którym większość użytków rolnych stanowi własność prywatną. Ogólna powierzchnia użytków rolnych w Polsce w 2007 r. wynosiła 16177,1 tys. ha, z czego na sektor publiczny przypadło jedynie 569,6 tys. ha (3,5%) użytków rolnych (Użytkowanie... 2007). Użytki rolne znajdują się głównie w rękach rolników prowadzących indywidualne gospodarstwa rolne, tylko niewielka ich część jest własnością rolniczych spółdzielni produkcyjnych, spółdzielni kółek rolniczych, spółek krajowych oraz spółek z udziałem kapitału zagranicznego. W użytkowaniu sektora publicznego znajdują się użytki rolne, które przyjmują różne formy własności. Należą do nich gospodarstwa skarbowe, gospodarstwa Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, gospodarstwa resortów nierolniczych, własność komunalna i własność mieszana (Grykień 2004).

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

W Podregionie Legnickim w 2002 r. rachmistrze spisowi odnotowali 26435 gospodarstw należących do rolników indywidualnych oraz zaledwie 110 gospodarstw pozostałych typów własności. W kilku gminach podregionu liczba gospodarstw rolnych przekroczyła tysiąc. Najwięcej było ich w gminie Wołów (2138) oraz w gminie wiejskiej Lubin (1873), gminie Wińsko (1834), gminie wiejskiej Chojnów (1641), gminie Góra (1636), gminie Rudna (1084), gminie Chocianów (1039) i gminie Miłkowice (1028). Najmniej gospodarstw rolnych znajdowało się w gminach miejskich: Chojnów (103), Głogów (276), Lubin (475) oraz w gminach Pęcław (245), Jerzmanowa (448) i Ruja (461),.

Powszechny Spis Rolny 2002 zawierał badania dotyczące rodzaju prowadzonej działalności gospodarczej w gospodarstwach rolnych. Wyodrębnione zostały 4 możliwości: prowadzenie wyłącznie działalności rolniczej, prowadzenie wyłącznie działalności pozarolniczej, prowadzenie działalności rolniczej i pozarolniczej oraz nie prowadzenie działalności rolniczej i pozarolniczej.

W Podregionie Legnickim na ogólną liczbę 26545 gospodarstw rolnych wyłącznie działalnością rolniczą zajmowało się 17589 gospodarstw (66,3%). Gospodarstw, w których zadeklarowano prowadzenie wyłącznie działalności pozarolniczej było 898 (3,4%), a gospodarstw, w których prowadzono równocześnie działalność rolniczą i pozarolniczą było 2520 (9,5%). W dużej części gospodarstw (5538), nie była prowadzona ani działalność rolnicza ani pozarolnicza. Te ostatnie, pasywne gospodarstwa rolne stanowiły aż 20,9%, czyli co piąte gospodarstwo w Podregionie Legnickim nie prowadziło żadnej działalności (tab. 7). Przytoczone wyniki wskazują, że jeżeli rolnicy decydowali się na prowadzenie działalności pozarolniczej, preferowali łączenie jej z funkcją rolniczą w gospodarstwie.

Liczba gospodarstw prowadzących wyłącznie działalność pozarolniczą wynosiła w powiatach podregionu: głogowskim 60, górowskim 72, legnickim 191, lubińskim 223, polkowickim 134, wołowskim 126 i w mieście na prawach powiatu Legnicy 21.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Większa jest ilość gospodarstw łączących funkcję rolniczą z pozarolniczą. Ich ilość w poszczególnych powiatach przedstawiała się następująco: głogowski 332, górowski 383, legnicki 665, lubiński 385, polkowicki 331, wołowski 383, miasto na prawach powiatu Legnica 41.

Tab. 7. Gospodarstwa rolne według rodzaju prowadzonej działalności gospodarczej w gminach Podregionu Legnickiego.

Wyszczególnienie	Wyłącznie rolniczą	Wyłącznie pozarolniczą	Rolniczą i pozarolniczą	Nie prowadzące działalności roln. i pozarolniczej
Powiaty:				
głogowski:				
Głogów - miejska	143	11	41	81
Głogów - wiejska	531	20	101	128
Jerzmanowa	304	15	67	62
Kotła	448	11	57	83
Pęcław	197	0	22	26
Żukowice	504	3	44	51
górowski:				
Góra	1132	40	138	326
Wąsosz	660	18	122	132
Jemielno	420	8	79	75
Niechlów	587	6	44	82
legnicki:				
Chojnów - miejska	59	6	12	26
Chojnów - wiejska	1192	51	151	247
Prochowice	459	27	132	104
Krotoszyce	408	7	59	54
Kunice	457	41	66	210
Legnickie Pole	523	14	95	72
Miłkowice	633	40	115	240
Ruja	374	5	35	47
lubiński:				
Lubin - miejska	200	47	46	182
Lubin - wiejska	998	114	185	576
Ścinawa	669	24	67	167
Rudna	699	38	87	260
Chocianów	646	35	68	290

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

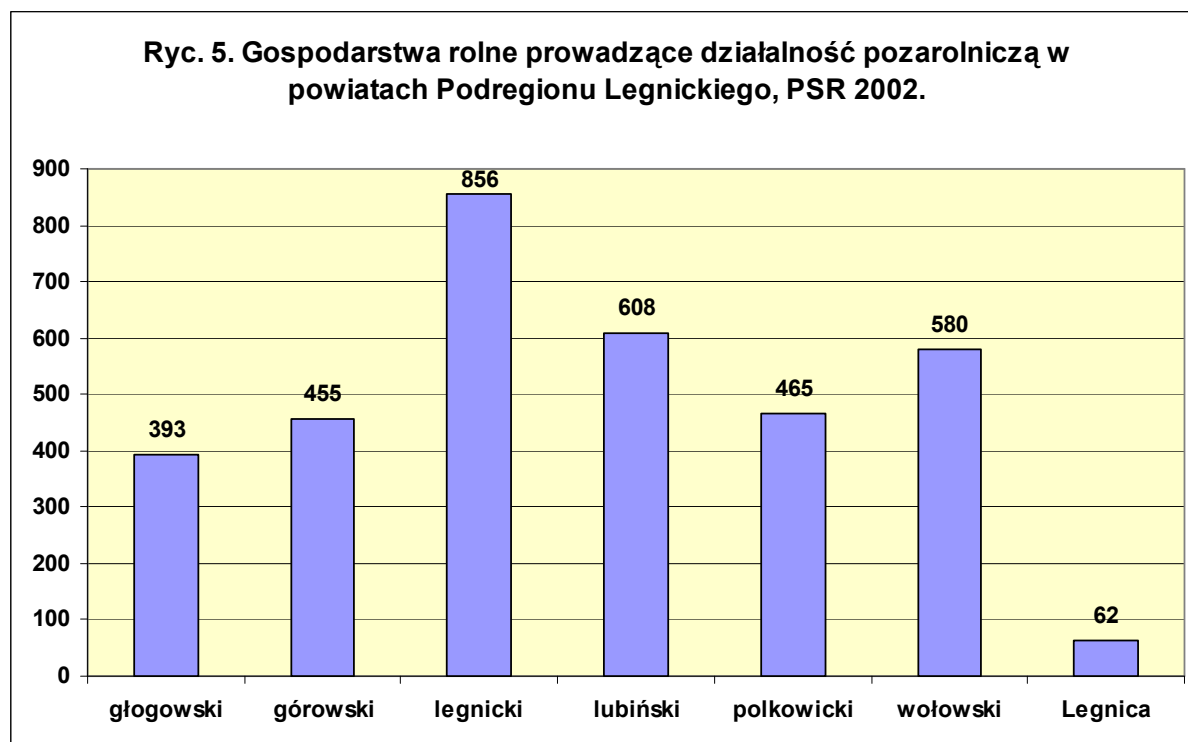
polkowicki:				
Polkowice	400	50	65	277
Przemków	461	19	38	216
Gaworzyce	465	9	53	58
Grębocice	526	5	81	104
Radwanice	434	16	26	174
wołowski:				
Brzeg Dolny	371	25	40	183
Wołów	1255	126	197	560
Wińsko	1294	46	146	348
Legnica - miasto prawach powiatu	140	21	41	97
Razem	17589	898	2520	5538

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002, GUS.

Jednym z aspektów wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich jest implementacja funkcji pozarolniczych w obręb funkcjonujących gospodarstw rolnych. W powiatach Podregionu Legnickiego poziom zaawansowania w tym procesie w 2002 r. kształtował się na zbliżonym poziomie. Wyraźnie większa ilość gospodarstw prowadzących działalność pozarolniczą występowała w powiecie legnickim (ryc. 5). Było to zapewne związane z oddziaływaniem dużego miasta Legnicy i procesami zachodzącymi w jego strefie podmiejskiej. Procesy suburbanizacji powodują szereg pozytywnych przemian i są impulsem sprzyjającym aktywizacji ekonomicznej mieszkańców. Z kolei w mieście na prawach powiatu Legnicy wielofunkcyjnych gospodarstw rolnych było najmniej.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

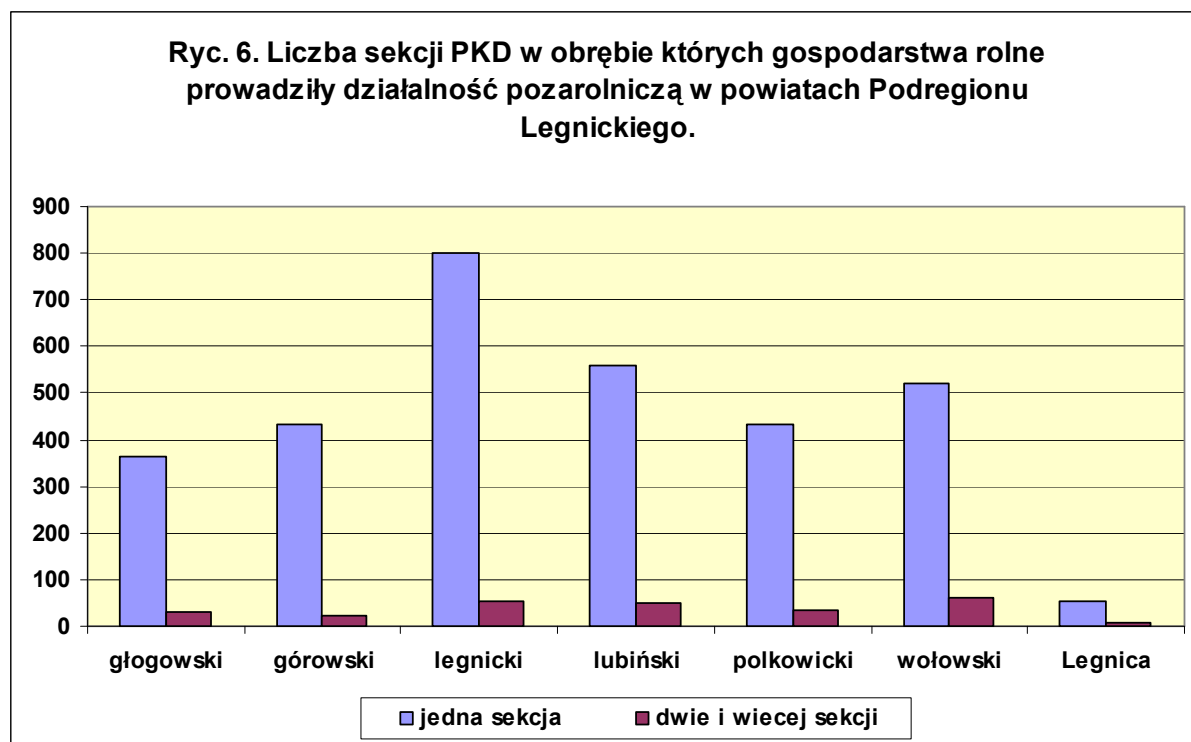

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002, GUS.

Gospodarstwa rolne, które zdecydowały się na prowadzenie działalności pozarolniczej, ograniczają się w zdecydowanej większości do jednej sekcji PKD (ryc. 6). Tylko niewielka ich część prowadzi działalność w obrębie dwóch i więcej sekcji. Najwięcej tych gospodarstw znajduje się w powiecie wołowskim (60), legnickim (53) i lubińskim (59).

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002, GUS.

W świetle danych Powszechnego Spisu Rolnego 2002 zawartych w zeszytach dla gmin Podregionu Legnickiego gospodarstwa rolne prowadziły działalność pozarolniczą głównie w obrębie 4 sekcji PKD. Były to: sekcja D – przemysł; sekcja F – budownictwo; sekcja G - handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych i motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego; sekcja I – transport, gospodarka magazynowa i łączność. Tylko te sekcje są wyszczególnione w opracowaniach dla gmin podregionu (ryc. 7).

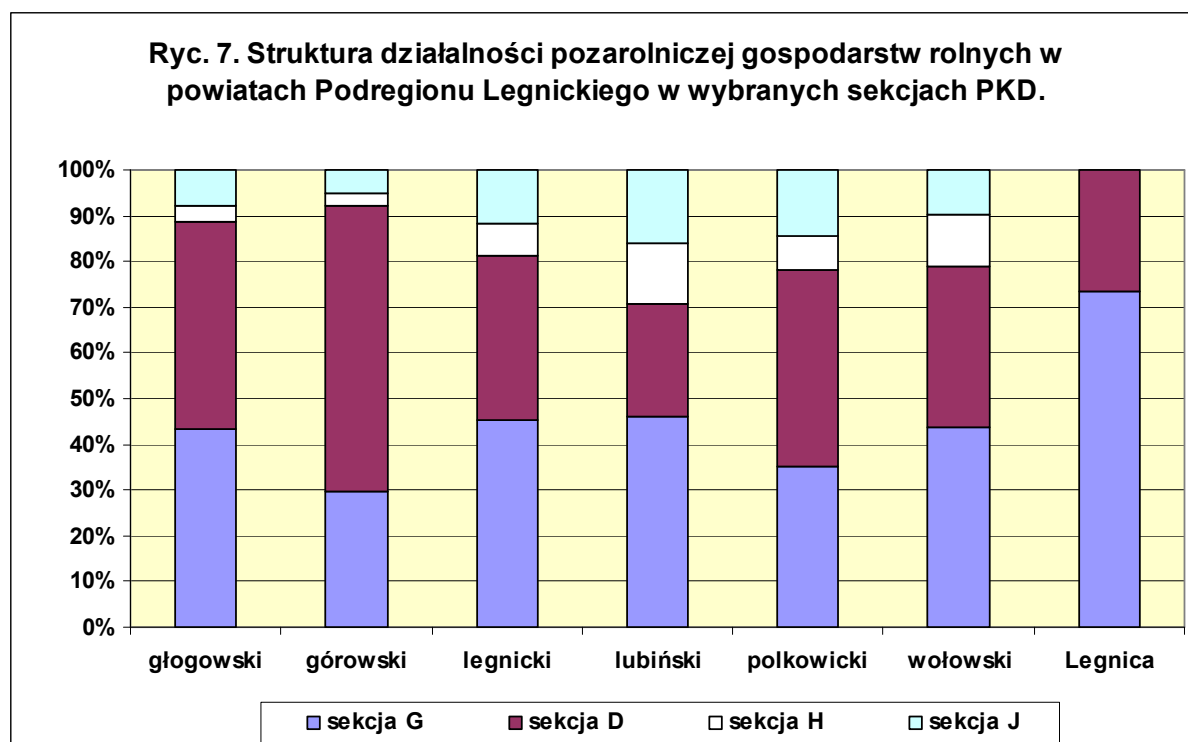
Najwięcej, bo 618 gospodarstw rolnych, zajmowało się handlem hurtowym i detalicznym, naprawą pojazdów samochodowych i motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego. Działalność tę najczęściej prowadziły gospodarstwa rolne z powiatu legnickiego (176), lubińskiego (116) i wołowskiego (96). W pozostałych

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

powiatach liczba gospodarstw działających w obrębie sekcji G wynosiła około siedemdziesięciu, z wyjątkiem miasta na prawach powiatu Legnica, w której było ich 11.

W odniesieniu do gmin Podregionu Legnickiego największa ilość gospodarstw rolnych prowadzących handel hurtowy i detaliczny, naprawę pojazdów samochodowych i motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego zlokalizowanych było w gminie wiejskiej Lubin i Wołów – po 53 oraz w gminie wiejskiej Chojnów (42), gminie Miłkowice (38) i gminie Wińsko (34).

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002, GUS.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Niewiele mniejsza liczba gospodarstw Podregionu Legnickiego zajmowała się działalnością przemysłową, wśród której dominowało przetwórstwo przemysłowe. Gospodarstw tych było 596, a największa ich ilość znajdowała się w powiatach górowskim (143), legnickim (139) i polkowickim (90). W powiecie głogowskim działalność pozarolniczą w obrębie sekcji D prowadziło 81 gospodarstw rolnych, w powiecie wołowskim 77, w powiecie lubińskim 62, a w mieście na prawach powiatu Legnicy 4.

Działalność przemysłowa popularna była w gminie Wąsosz, w której prowadziły ją 53 gospodarstwa rolne oraz w gminach: Góra – 44 gospodarstwa, Wołów – 37 gospodarstw, Grębocice i gminie wiejskiej Chojnów – po 33 gospodarstwa.

Transport, gospodarka magazynowa i łączność była przedmiotem działalności 162 gospodarstw rolnych z terenu Podregionu Legnickiego. Sekcja ta obejmowała 45 gospodarstw rolnych powiatu legnickiego, 40 gospodarstw powiatu lubińskiego, 30 gospodarstw powiatu polkowickiego, 21 gospodarstw powiatu wołowskiego, 14 gospodarstw powiatu głogowskiego i 12 gospodarstw powiatu górowskiego. Działalności w obrębie sekcji I nie prowadziło żadne gospodarstwo rolne w mieście na prawach powiatu Legnicy.

Transport, gospodarka magazynowa i łączność była popularna w gospodarstwach rolnych gminy wiejskiej Lubin, w której zajmowało się nią 20 gospodarstw, w gminie Rudna (11 gospodarstw) oraz gminie wiejskiej Chojnów i Prochowice (po 10 gospodarstw).

Działalność budowlana prowadzona była w 114 gospodarstwach rolnych Podregionu Legnickiego. Gospodarstw tych najwięcej było w powiatach lubińskim (34), legnickim (27) i wołowskim (25). W powiecie polkowickim działalnością budowlaną zajmowało się 16 gospodarstw, a w powiatach głogowskim i górowskim po 6. Podobnie jak w przypadku sekcji I, w obrębie sekcji F działalności pozarolniczej nie prowadziło żadne gospodarstwo rolne w mieście na prawach powiatu Legnicy.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Pod względem liczby gospodarstw prowadzących działalność budowlaną zdecydowanie wyróżniają się gmina wiejska Lubin (17 gospodarstw) i gmina Wołów (15 gospodarstw).

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Podsumowanie

Przedstawiona koncepcja nowego paradygmatu rozwoju obszarów wiejskich opartego na wielofunkcyjności rolnictwa i terenów wiejskich nie ma wyłącznie charakteru teoretycznego. Aktywnie weryfikuje ją życie gospodarcze wielu państw europejskich, potwierdzając realność i celowość tego kierunku rozwoju. W mniejszym lub większym zakresie nowe funkcje są również obecne na terenach wiejskich Polski. Konieczna wydaje się jednak redefinicja rolnictwa polegająca na rozszerzeniu zakresu jego działalności oraz zwiększenie wsparcia dla rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.

Równolegle ze zmianami gospodarczymi i ekonomicznymi na terenach wiejskich, powinny zachodzić zmiany w mentalności zamieszkujących je ludzi. Od początku lat 90. dużo zmieniło się w tym zakresie na lepsze, ale jeszcze wiele problemów wymaga rozwiązania. Wyniki badań przeprowadzonych między rolnikami woj. dolnośląskiego wskazują na małą mobilność ludności wiejskiej i niski poziom jej przedsiębiorczości. Równocześnie co czwarta osoba deklaruje chęć odejścia od pracy w rolnictwie. Właśnie w stosunku do tej grupy osób powinny być skierowane instrumenty służące ich przekwalifikowaniu i uzyskaniu pozarolniczych miejsc pracy. Dlatego niepokojący jest fakt, że w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich w latach 2004-2006” najslabiej wykorzystywane są środki na szkolenia. W świetle przeludnienia agrarnego wsi należy silniej stymulować procesem przechodzenia rolników do pracy w sektorach przemysłu i usług. Tym bardziej, że pomimo niskiego poziomu ich dochodów ciągle na naszej wsi przeważają postawy trwania w istniejących układach.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Wnioski wynikające z opracowania wskazują, że pomimo złożonej sytuacji gospodarczej w Polsce nie można koncentrować się wyłącznie na rozwiązywaniu problemów bieżących. Należy myśleć perspektywicznie, stawiając przed polityką rolną ambitne zadania, aby niwelować dystans dzielący mieszkańców naszych obszarów wiejskich od ludności wiejskiej najlepiej rozwiniętych państw Unii Europejskiej.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Bibliografia

- Adamowicz M., 1999, Wspólna Polityka Unii Europejskiej: Doświadczenia, Problemy, Perspektywy, [w:] Dostosowanie podstawowych rynków rolnych w Polsce do integracji z Unią Europejską, SGGW, Warszawa, s. 33-34.
- Adamowicz M., Raczkowski M., 1999, Wpływ polityki strukturalnej Unii Europejskiej na rynek rolny, [w:] Dostosowanie podstawowych rynków rolnych w Polsce do Integracji z Unią Europejską, SGGW, Warszawa, s. 269-285.
- Bański J., 2006, Geografia polskiej wsi, PWE, Warszawa.
- Bański J., 2005, Przestrzenny wymiar współczesnych procesów na wsi, Studia Obszarów Wiejskich, t. 9, PTG, IGiPZ PAN, Warszawa.
- Belleti G., Brunori G., Marescotti A., Rossi A., 2003, Multifunctionality and rural development – a multilevel approach, [in:] Multifunctional Agriculture. A New Paradigm for European Agriculture and Rural Development, Ashgate.
- Charakterystyka obszarów wiejskich w 2005 r., GUS, Urząd Stat. w Olsztynie, Olsztyn, 2006.
- Ciamaga L., 1997, Wspólna Polityka Rolna, [w:] L. Ciamaga, E. Latoszek, K. Michałowska-
- Durand G., van Huylenbroeck G., 2003, Multifunctionality and rural development: a general framework, [in:] Multifunctional Agriculture. A New Paradigm for European Agriculture and Rural Development, Ashgate.
- Głębocki B., 2002, Struktura własności użytków rolnych w Polsce po 11 latach transformacji gospodarki, Przegl. Geogr., t. 74, zesz. 3, s. 425-450.
- Gorywoda, L. Oręziak, E. Teichman (red.), Unia Europejska, PWN, Warszawa.
- Fedyszak-Radziejowska B., 2002, Wieś w polityce i debacie publicznej, [w:] Wieś i Rolnictwo, 1/2002, nr 114, IRWiR, PAN, Warszawa.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Grykień S., 2006, Możliwości rozwoju agroturystyki na Ziemi Kłodzkiej, [w:] Pałka E., (red.), Gospodarka wielofunkcyjna ze szczególnym uwzględnieniem obszarów górskich, Instytut Geografii Akademii Świętokrzyskiej, Kielce, s. 69-76.

Grykień S., 2005, Struktura użytkowania terenu, [w:] Opracowanie ekofizjograficzne dla województwa dolnośląskiego, Zarząd Województwa Dolnośląskiego, Wojewódzkie Biuro Urbanistyczne we Wrocławiu, Wrocław.

Grykień S., 2004, Przekształcenia w rolnictwie Europy Środkowo-Wschodniej ze szczególnym uwzględnieniem nowych krajów związkowych Niemiec, Polski i Ukrainy, Acta Univ. Wratislav. 2694, Wyd. Uniw. Wrocł., Wrocław.

Grykień S., 1988, Ecofarming, with Particular Reference to Poland, [in:] Privatisation in Rural Eastern Europe. The Process of Restitution and Restructuring, Studies of Communism in Transition, edited by David Turnock, Edward Elgar, Cheltenham UK, Northampton USA, s. 302-312.

Grykień S., 1997, Rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce, Acta Univ. Wratislav. 1986, Wyd. Uniw. Wrocł., Wrocław.

Herrmann K., Seeland K., Zimmermann W., 2002, Multifunctional Forestry as a Means to Rural Development (MULTIFORD RD). Country Report Switzerland, Zurich.

Malinowski P., 2006, Wielofunkcyjność rolnictwa i obszarów wiejskich w polityce Unii Europejskiej, Stow. Ekon. Roln. i Agrob., Roczniki Nauk., t. 8, zesz. 4, s. 224-228.

Oręziak L., 2004, Finanse Unii Europejskiej, PWN, Warszawa.

Osoby odchodzące z rolnictwa. Raport z badań CATI (wersja rozszerzona), ARLEG, 2007, (maszynopis).

Poczta W., Przezbórska L., 2002, Zróżnicowanie regionalne rozwoju pozarolniczej aktywności gospodarczej na terenach wiejskich (ze szczególnym uwzględnieniem agroturystyki i turystyki wiejskiej), [w:] Poczta W., Wysoki F., (red.), Zróżnicowanie

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

regionalne gospodarki żywnościowej w Polsce w procesie integracji z Unią Europejską, AR, Poznań.

Podstawowe informacje ze spisów powszechnych 2002, zeszyty dla gmin, PSR, Urząd Stat. we Wrocławiu, Wrocław.

Pomianek I., Pomianek B., 2004, Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich w świetle realizacji wybranych instrumentów Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006, [w:] Adamowicz M., (red.), Zrównoważony i trwały rozwój wsi i rolnictwa, Prace Nauk. KPAiM SGGW, nr 38, Warszawa, s. 115-125.

Powiaty w Polsce, GUS, Warszawa, 2007.

Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2007, GUS, Warszawa, 2007.

Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich 2006, GUS, Warszawa, 2007.

Rocznik Statystyczny Województwa Dolnośląskiego, t. 1 i 2 (Podregiony, gminy, powiaty), Urząd Stat. we Wrocławiu, Wrocław.

Rolnictwo w 2006 r., GUS, Warszawa, 2007.

Siekierski Cz. Romanowska K., 2000, Wpływ wstąpienia do Unii Europejskiej na możliwości rozwoju wielofunkcyjnego wsi polskiej, [w:] Materiały z konferencji „Możliwości wielofunkcyjnego rozwoju wsi polskiej w początkach XXI w. w kontekście integracji z Unią Europejską; aspekty regionalne”, KPZK PAN, SGGW, Warszawa.

Spychalski G., 2005, Wyzwania wspólnej polityki rolnej Unii Europejskiej w procesach globalizacji i liberalizacji. Kwestia agrarna w Polsce i na świecie, SGGW, Warszawa.

Szczurowska M., Podawcza K., Gworek B., 2005, Wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich szansą dla wsi, Ochrona Środowiska i Zasobów Naturalnych., nr 28, s. 49-59.

Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów i pogłowie zwierząt gospodarskich w 2007 r., Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa, 2007.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Wielewska I., 2006, Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich jako efekt zrównoważonego rozwoju i jej wspierania, [w:] Adamowicz M., (red.), Przedsiębiorstwa i organizacje publiczne w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich, Prace Nauk. KPAiM SGGW, nr 39, Warszawa, s. 65-73.

Źródła internetowe:

epp.eurostat.ec.europa.eu (EUROSTAT)

www.stat.gov.pl (GUS)

Opracował:

dr hab. Stanisław Grykień

Zakład Geografii Społecznej i Ekonomicznej

Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego

Uniwersytet Wrocławski

Plac Uniwersytecki 1

50-137 Wrocław

grykień@geogr.uni.wroc.pl